

Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Daniel Mrázek

Československý rozhlas ve 20. a 30. letech 20. století

Czechoslovak Broadcasting Company in the 20's and 30's of the 20th Century

Bakalářská práce

Vedoucí práce : doc. PhDr. Jiří Pokorný, Csc.

Praha 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury.

Místo vypracování: Praha

Datum:

Podpis:

Za odborné vedení této práce děkuji doc. PhDr. Jiřímu Pokornému, Csc.

Za ochotnou pomoc a podporu děkuji své rodině, přátelům a známým, zvláště pak

Mgr. et Mgr. Miloši Mrázkovi, Th.D.; Ing. Janu Andreskovi, Ph.D.; Janě Grossmannové, DiS;
Bc. Janu Grossmannovi; Miroslavu Malovcovi.

Klíčová slova: rozhlas, rozhlasové vysílání, rádio, Radiojournal, první republika, Verda Stacio, vzdělávací pořady, esperanto.

Obsah

Úvod.....	6
1 Obecné počátky rozhlasu.....	9
1.1 Počátky rozhlasového vysílání v českých zemích.....	11
1.2 Pravidelné rozhlasové vysílání.....	15
2 Lidé u mikrofonu a u přijímačů.....	19
2.1 Přijetí nového vynálezu veřejností.....	19
2.1.1 Propagační akce Radiojournalu.....	20
2.1.2 Licenční podmínky pro příjem vysílání.....	22
2.1.3 Nelegální poslechy.....	25
2.2 Rozhlas z pohledu jeho tvůrců.....	26
2.2.1 Ze Kbel na Vinohrady a vznik odboček.....	28
2.2.2 Hlasatelství a Adolf Dobrovolný.....	29
3 Vysílací program Radiojournalu.....	31
3.1 Esperanto ve vysílání Radiojournalu.....	33
3.1.1 Verda Stacio.....	36
3.2 Přednášky.....	40
3.3 Vysílání pro děti a mládež.....	43
3.3.1 Odborné rozhlas.....	44
3.3.2 Osvětový a kulturní rozhlas.....	45
3.3.3 Reorganizace přednášek v roce 1931	46
3.3.4 Školský rozhlas.....	47
Závěr.....	53
Prameny a literatura.....	55
Resumé.....	57
Summary.....	58
Resumo.....	59
Přílohy.....	60

Úvod

„Když jsme roku 1923 zakládali radiotelefonickou společnost, netušili jsme přes dosti podrobné informace z ciziny, jakým významným činitelem se stane rozhlas za několik let v našem veřejném životě. Bylo nám sice od počátku zřejmé, že bezdrátová telefonie je výtečným dopravním prostředkem k šíření kultury a zpravodajství, nemohli jsme však prohlásiti s takovou jistotou, jako dnes, že v dějinách lidské tvorby je málo případů, které by tak skvěle prokazovaly možnost i úspěch spolupráce techniky s pokrokem kulturním.“¹

Takto začíná někdejší předseda Radiojournalu Dr. Ladislav Šourek v roce 1935 svůj úvod ke knize A. J. Patzakové *Prvních deset let československého rozhlasu*. A skutečně – jak bude dále uvedeno, rozhlasové vysílání v Československu bylo zpočátku bráno jako jakási „atrakce“. Nikdo nevěděl, zda objev bezdrátového šíření lidského hlasu najde praktické uplatnění. Však také tehdejší veřejnost nový vynález přijímala poměrně nedůvěřivě.

Když se tedy zjistilo, že je možné vyvinout takovou technologii, která šíření rozhlasového vysílání umožní, přišla na řadu dosti zásadní otázka – o čem se bude vysílat. A protože na vytváření zpravodajství již v Československu působila jiná společnost, hlavní záběr rozhlasu byla kultura a vzdělávání, což dokazuje například i to, že Poradnímu sboru Radiojournalu, který od roku 1925 působil jako spojnice rozhlasové stanice s jednotlivými kulturními a vědeckými organizacemi, předsedal zástupce ministerstva školství a národní osvěty. A právě zejména ke vzdělávací funkci raného československého rozhlasu přihlíží tato práce.

Protože se jedná o prvotní vhled do problematiky, opírá se tato práce zejména o sekundární literaturu. Bylo totiž potřeba vytvořit si základní myšlenku toho, na co by měla poukázat. Pouhé prameny by v tomto případě byly poněkud nepřehledné a chaotické.

Odborných publikací o počátcích československého rozhlasu ovšem mnoho není. Snad nejvýznamnější novodobou literaturou o dějinách rozhlasu je kniha Lenky Čábelové *Radiojournal – Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923-1939*. Toto dílo se věnuje institucionálním dějinám Radiojournalu a lze ho použít jako základní vodítko k ostatním zdrojům informací.

Populárně-naučným dílem je rozsáhlá publikace *Od mikrofonu k posluchačům*. Kolektiv autorů pod vedením Evy Ješutové v ní popisuje 80 let československého rozhlasového vysílání. Kniha je to poměrně podrobná a věnuje se jak institucionální tak programové stránce, což je pro tuto práci klíčové.

---

1 Patzaková, A. J.: *Prvních deset let československého rozhlasu*, s. 7.

Užitečným rádcem může být i kniha Jaroslava Pacovského *Na vlnách rozhlasu*. Bohužel se nejedná o publikaci zcela spolehlivou. Jsou v ní uvedena chybně některá jména (například místo Josef Hašek se uvádí Jaroslav Hašek), případně chybuje v citacích. Na druhou stranu je to kniha, která opisuje mnohé prameny a archiválie.

Další informace můžeme najít v některých bakalářských a magisterských pracích. Pro tuto bakalářskou práci byly použity zejména závěrečné práce Antonína Bukovského *Lidová píseň v rozhlasové stanici Brno a Ostrava – Od vzniku rozhlasu do devadesátých let* a Lukáše Fouse *Reflexe politických událostí ČSR v interpretaci Československého rozhlasu*.

To byly nejdůležitější knihy sekundární literatury, kterými se tato bakalářská práce inspirovala. Ačkoliv právě ty jsou jejím základem, prameny vynechat nelze, protože slouží jak jako nástroj k ověření údajů z literatury sekundární, tak k prohloubení dané tematiky a samozřejmě ke zjištění nových poznatků. Nejdůležitější pramennou literaturou pro účely této práce je kniha A. J. Patzakové *Prvních deset let československého rozhlasu z roku 1935*. Na téměř tisíci stranách textu se podrobně popisuje zejména programový vývoj rozhlasu. Bez povšimnutí nesmí zůstat nepublikované vzpomínky Miloše Čtrnáctého *U kolébky rozhlasu a Jak jsme začínali*, které byly sepsány po druhé světové válce. Pochopitelně stranou nesmí zůstat dobový tisk, zejména *Národní politika* a *Národní listy*, stejně tak rozhlasový měsíčník (a později týdeník) *Radiojournal*.

Tolik k základní literatuře, ze kterých tato práce vychází. Ta se nejdříve věnuje obecným počátkům rozhlasu – tedy jak se k nám rozhlas vůbec dostal, zmíníme si nejprvnější rozhlasové pokusy ve světě i u nás, načež se dostaneme k okolnostem zahájení pravidelného vysílání *Radiojournalu*. Ve druhé kapitole zmíníme, jak byl rozhlas přijímán veřejností, jaké byly propagační akce, jak bylo možné získat licenci k poslechu a dotkneme se i fenoménu nelegálních poslechů. Poté se seznámíme, jak k novému vynálezu přistupovali ti, které bylo prostřednictvím rozhlasových vln slyšet.

Třetí kapitola se bude věnovat vysílacímu programu *Radiojournalu*. Právě v této kapitole se projeví zaměření této práce na vzdělávací funkci rozhlasu. Rozsah této práce nedovoluje zacházet do podrobností, přesto – alespoň v budoucnu – by jistě bylo záhodno právě tuto oblast prozkoumat hlouběji. Práce se zejména zaměřuje na samotné vysílání, již méně referuje o tom, co z vysílání pak vyšlo tiskem – zejména ve věstníku *Radiojournal*.

V této části se seznámíme i s tím, jak *Radiojournal* propagoval Československo do zahraničí. Ukážeme si to na příkladu na první pohled kuriózním, ale při podrobnějším studiu zjistíme, že se jednalo o naprosto regulérní součást programu – a to vysílání v mezinárodním jazyce

esperanto. Právě esperantské vysílání je v novodobé literatuře poměrně opomíjeno, avšak při studiu pramenů zjišťujeme, že se jednalo o významnou část vysílání. Snad je to kvůli tomu, že současní badatelé nerozumí esperantu, a tak esperantsky psaný almanach *Verda Stacio* z roku 1937, pojednávající právě o esperantském vysílání a poukazující na jeho poměrnou významnost, je pro ně nesrozumitelný. Rovněž i jiné práce tomuto tématu věnované² jsou většinou jen v esperantu.

Plynule se pak přesuneme k přednáškám, což byla jakási „vlajková loď“ vzdělávací funkce rozhlasu. A odtud to bude už jen krůček k odborným rozhlasům a práci završí pojednání o *školském rozhlasu*, který se zakomponoval do školního vyučování.

Tato práce nabízí základní zmapování československého rozhlasu 20. a 30. let 20. století s důrazem na jeho vzdělávací funkci. Jak už bylo řečeno, nemůže se zde jednat o podrobný výzkum, přesto právě toto může být jakýmsi „prvotním krokem“ pro výzkumy budoucí.

---

2 Uveřejněné například na internetových stránkách Klubu esperantistů Brno, URL: <http://www.medy.cz/brno-esperanto/verda_stacio/verda.htm>, staženo dne 12. 11. 2009.

1 Obecné počátky rozhlasu

Jedno z nejznámějších dat v dějinách Českého rozhlasu³ je 18. květen 1923. Tehdy o čtvrt na devět večer bylo zahájeno na vlně 1025 metrů pravidelné vysílání Radiojournalu. Podmínky to byly více než skromné – ve stanu na letišti ve Kbelích u Prahy⁴ s mikrofonom vyrobeným z telefonního sluchátka. Úplné počátky rozhlasu jsou ale samozřejmě starší.

Jak v publikaci *Radiojournal – Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923-1939* uvádí Lenka Čábelová, základní principy rádiového přenosu byly demonstrovány počátkem 19. století, kdy Michael Faraday (1791-1867) a Joseph Henry (1797-1878) vyvinuli indukční teorii. Dalším naprosto základním momentem byl objev elektromagnetických vln, který učinil v roce 1888 Heinrich Hertz (1857-1894) na základě teorií elektromagnetických vln Jamese C. Maxwella (1831-1879). První bezdrátový přenos lidského hlasu (radiotelefonie) určený pro veřejnost pak zřejmě proběhl 24. prosince 1906, kdy americký inženýr švédského původu Reginald Aubrey Fessenden (1866-1932) vysílal krátký program z Brant Rocku ve státě Massachusetts ve Spojených státech amerických. Jednalo se už ve své podstatě o skutečné rozhlasové vysílání, protože sdělování informací bylo doprovázeno uměleckým programem včetně hudby. Na vzdálenost až 320 kilometrů tak mohli telegrafisté poslouchat čtení z Bible, hru na housle, Händelovo Largo a na závěr Fessendenovo přání veselých Vánoc.⁵ Fessenden tak nastínil budoucí vývoj bezdrátové hlasové komunikace – totiž rozdělení na formu rádiovou (kdy se jedná o sdělení soukromého charakteru a splňuje pouze praktický účel) a rozhlasovou (tedy veřejnou a zábavní). První rozhlasový přenos pak proběhl v roce 1910 z Metropolitní opery v New Yorku a za vysíláním stál americký vynálezce Lee de Forest (1873-1961).⁶

Dostáváme se tedy k zajímavému faktu. Z technologického hlediska totiž neexistuje přílišný rozdíl mezi telefonii a telegrafií na jedné straně a rozhlasem na straně druhé. Rozdíl je až ve způsobu využití. Ostatně bezdrátový přenos informací byl ve své době považován za způsob spíše nevýhodný – dráty totiž byly zárukou toho, že se sdělení dostane ke konkrétnímu adresátovi. Bezdrátové vysílání mohl zachytit každý, kdo měl k tomu potřebné zařízení, aniž by „vysílající“ nad tím měl kontrolu.

S tímto souvisí i označení těchto jevů. Zatímco „rádio“ je chápáno spíše ve smyslu

---

3 Název instituce prošel několikerymi změnami. Své vysílání začal pod názvem *Radiojournal*, v roce 1938 se přejmenoval na *Česko-slovenský rozhlas*, za okupace působil pod názvem *Český rozhlas* jako součást Říšského rozhlasu *Rundfunk Böhmen und Mähren*. Proto je v této souvislosti použit název současný.

4 Dnes součást Prahy.

5 Bukovský, A.: *Lidová píseň v rozhlasové stanici Brno a Ostrava: Od vzniku rozhlasu do devadesátých let*, s. 5.

6 Čábelová, L.: *Radiojournal: Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923-1939*, s. 16; srov.: Osvaldová, B. a kol.: *Praktická encyklopedie žurnalistiky*, heslo „Rozhlas“, s.161

technickém, tedy jako označení bezdrátové komunikace, tak „rozhlas“ ukazuje na veřejnou a zábavní službu. Nutno však na tomto místě dodat, že české slovo *rozhlas* bylo v dnešním významu použito teprve v roce 1924⁷. Do té doby se hovořilo o radiu, rádiu, bezdrátovém telegrafu, radiotelegrafu, bezdrátovém telefonu, radiotelefonu nebo broadcastingu.

Počátkem 20. století se zjistilo, že některé minerály dokážou přijímat bezdrátový signál, a tak vznikla relativně jednoduchá přijímací zařízení – tzv. krystalky. Tím se radioamatérství dostalo do poměrně širokých vrstev. Tomu však učinila přítrž první světová válka, kdy rádiové vysílání bylo povoleno pouze pro vojenské účely. Technologický vývoj na tomto poli byl sice podporován, ale přísně kontrolován.

Další krok k pravidelnému rozhlasovému vysílání tak mohl být učiněn až po válce. Za první rozhlasovou stanicí v dnešním smyslu slova (tedy takovou instituci, která provádí pravidelné rozhlasové vysílání, přičemž právě to je zdrojem jejího zisku) je považována americká KDKA, která působí dodnes. Ta své pravidelné vysílání zahájila v osmnáct hodin 2. listopadu roku 1920 v Pittsburghu.⁸

V Evropě se s pravidelným rozhlasovým vysíláním začalo v listopadu roku 1922, kdy z Londýna začala vysílat British Broadcasting Company, známější pod zkratkou BBC. S pravidelným vysíláním následuje až československý Radiojournal, protože vysílání ve Francii, Německu a Rakousku byla stále ještě nepravidelná.

Na rozdíl od USA, kde rozhlasové stanice vznikaly a fungovaly jako soukromé podniky, v Evropě měl větší či menší vliv na rozhlasové společnosti stát. Typickým modelem v mnoha evropských státech bylo, že se vysíláním zabývala instituce organizovaná soukromoprávně (tedy jako akciová společnost nebo společnost s ručením omezeným), přičemž většinový kapitálový podíl si v ní vyhradil stát. Tím pádem se v programu méně objevovala aktuální politická témata a vysílání se více zaměřovalo na osvětu, kulturu, vzdělání a výchovu.⁹ Důvodem nebyl primární politický útlak, ale jednoduše fakt, že si stát uvědomil sílu rozhlasu a nemohl si tedy dovolit nechat ho zcela bez regulace. V meziválečné Evropě (a potažmo Československu) je to více než pochopitelné. S nástupem totalitních režimů v Evropě pak přichází celkové postátnění rozhlasu.

Ve Velké Británii se rozvinul další systém vlastnictví rozhlasových stanic, který je dnes zcela běžný. Řeč je o systému veřejnoprávním. BBC vznikla v roce 1922 jako soukromá společnost

7 Slovo „rozhlas“ navrhl redaktor *Národních listů* J. D. Richard, vlastním jménem Richard Durdil, ve svém článku „Rozhlas“ z 21. 5. 1924: „[S]tanice přijaté zprávy nebo hudbu skutečně rozhlásí všem a proto je jistě oprávněno, navrhuje-li pro její funkci název ‚Rozhlas‘.“

8 „It All Started InPittsburgh...“, *KDKA Newsradio 1020*, URL:<<http://www.kdkaradio.com/pages/15486.php>>, staženo dne 14. 11. 2009.

9 Čábelová, L., cit. dílo, s. 19.

výrobců radiotechniky, avšak od roku 1927 působí jako stanice veřejnoprávní. Tento systém se opíral o tři základní pilíře:

- 1) Vysílání je monopolem
- 2) Vysílání je financováno licenčními (posluchačskými) poplatky
- 3) Vysílání je spravováno na státu nezávislou veřejnou korporací

S tímto byla BBC odpovědná parlamentu, který však nikterak nezasahoval do programu, organizace, správy ani financí.¹⁰

Protože rozsah dostupných vlnových pásem byl poměrně malý, docházelo mezi vysílacími stanicemi k interferencím, tedy prolínání signálu, kdy několik stanic vysílalo na podobných, nebo dokonce stejných vlnových délkách. Ve Spojených státech amerických se jednalo o problém vnitrostátní, který šel vyřešit poměrně jednoduše zřízením federálního úřadu, který rozhlasové vysílání reguloval. V Evropě se ale jednalo o problém mezinárodní. V dubnu roku 1925 tak vznikla Mezinárodní rozhlasová unie (International Broadcasting Union, IBU; nebo Union Internationale de la Radiodiffusion, UIR). Ta měla za úkol rozdělovat vlnové délky tak, aby se vysílací stanice jednotlivých zemí nerušily. Jak však uvádí Čábelová, protože země cítily nedostatek frekvencí, nařízení IBU byla často obcházena nebo přímo bojkotována.¹¹ Unie se dále snažila o omezení rozhlasové propagandy, zejména pak vměšování do vnitřních záležitostí cizího státu, nicméně nějaká konkrétní nařízení vstoupila v platnost až roku 1938.

Dalším významným momentem v dějinách rozhlasového vysílání je objev krátkých vln, které umožňují přenos na velmi velké – až mezikontinentální – vzdálenosti. Od roku 1924 se tak rozvíjí zahraniční vysílání, které má za úkol především prezentovat daný stát, zvláště pak jeho kulturu. Jak ještě bude zmíněno, zajímavou roli v tomto sehrál mezinárodní jazyk esperanto.

1.1 Počátky rozhlasového vysílání v českých zemích

Česká veřejnost se s radiotelegrafií (tedy bezdrátovým přenosem telegrafních značek) poprvé seznámila v roce 1908, když se v Praze konala Obchodní a průmyslová výstava. Tehdy se za velkého zájmu veřejnosti uskutečnilo spojení pražského výstaviště v Holešovicích s Karlovými Vary. Jak už bylo zmíněno výše, amatérské experimentování s radiotelegrafií či radiotelefoní prakticky skončilo s vypuknutím první světové války. Na druhou stranu nutno dodat, že to byla paradoxně právě světová válka, která se o rozvoj bezdrátové komunikace zasloužila. Během bojových operací byla totiž narušena telefonická a telegrafní síť (tedy prostředky „drátové“

---

¹⁰ Tamt., s. 20.

¹¹ Tamt., s. 22.

komunikace), což zejména mladému československému státu komplikovalo spojení se zahraničím. Bylo tedy potřeba rychle najít způsob, jak spojení nahradit a řešení se nabízelo právě v bezdrátovém spojení, i když na našem území byla jen jediná vysílačka (v Moravské Ostravě) a jediná přijímací stanice (v Chebu).

Protože tento způsob komunikace u nás spadl i po válce do kompetence ministerstva národní obrany, zřízením nových spojení byla pověřena vojenská správa. Tak se na konci roku 1918 vybuďovala první československá radiotelegrafická stanice na Petříně. Rychle se zdokonalovala, a tak už v roce 1919 z ní bylo odvysíláno první radiotelefonické vysílání v Československu. Vojenští technici vytvořili program s recitacemi, zpěvem a hrou na housle a poslouchal je na Karlově ve fyzikálním kabinetu Univerzity Karlovy profesor Augustin Žáček. V roce 1920 byla jiskrová vysílačka nahrazena vysílačkou elektronkovou, která byla mnohem účinnější. Díky ní se 28. října 1920 vysílal hodinový pořad ke druhému výročí vzniku samostatné Československé republiky.

Bylo čím dál zřejmější, že radiotelegrafie a radiotelefonie se nemusí využívat jen k vojenským účelům. V listopadu 1920 tak ministerská rada rozhodla, že nevojenská telegrafie patří do kompetence ministerstva pošt a telegrafů. Začaly se tak budovat vysílací stanice a v září roku 1923 poštovní správa provozovala šest vysílacích stanic: na Královských Vinohradech v Praze, v Brně, ve Kbelích, v Poděbradech, v Karlových Varech a v Chebu.¹² Jak se uvádí v publikaci *Od mikrofonu k posluchačům*, v září roku 1922 vyslalo ministerstvo pošt a telegrafů své dva úředníky, **Ing. Josefa Strnada** (1891-nezjištěno) a Dr. Otto Kučeru, na studijní cestu do západoevropských zemí¹³, aby se seznámili s rozvojem radiofonie a jejím využitím jak pro státní účely, tak také pro potřeby veřejnosti. Podobnou cestu, ovšem do USA, uskutečnil také podnikatel ve filmovém oboru **Ing. Eduard Svoboda** (1878-1958). Jejich poznatky pak sehrály důležitou roli při dalších úvahách a jednáních o způsobu zahájení pravidelného rozhlasového vysílání u nás.¹⁴

V roce 1922 se v Praze ve Stromovce konala zemědělská výstava a u této příležitosti petřínská vysílačka (která stále spadala pod vojenskou správu) dvakrát denně vysílala koncerty vojenské hudby nebo hudbu z gramofonových desek. Jednalo se o první hromadný poslech rozhlasu u nás. Ačkoliv tehdejší přijímač byl vybaven deseti sluchátky, ukázalo se, že jejich počet je pro velký zájem nedostačující, a tak telegrafista petřínského vysílače Jindřich Šíp vytvořil z většího sluchátka výkonný reproduktor, který umožňoval poslech více návštěvníkům.¹⁵

12 Jirounek, J., „Počátky bezdrátové techniky v Československu.“ In: Patzaková, A. J.: *Prvních deset let československého rozhlasu*, s. 758-761.

13 Anglie, Francie, Německo, Holandsko.

14 Maršík, J., „První pokusy s rozhlasovým vysíláním,“ In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 10.

15 Fous, L., *Reflexe politických událostí ČSR v interpretaci Československého rozhlasu*, s. 8-9.

Počet radioamatérů, a tím i žadatelů o povolení ke zřízení rádiové stanice, neustále stoupal, a tak byl dne 23. března 1923 vydán zákon o telegrafech¹⁶, který stanovil, že provozování radiofonie (kterou zákon do telegrafie zahrnoval) je výsostným právem státu, tedy státním monopolem. Soukromé osoby i společnosti mohly získat od státu licenci k vysílání i příjmu rozhlasového signálu, avšak, jak bude zmíněno níže, tato licence podléhala přísné kontrole a nebyla záležitostí nikterak levnou. Žadatelům ji udělovalo ministerstvo průmyslu, obchodu a živností ve spolupráci s ministerstvem pošt a telegrafů.¹⁷ Tímto byl dán právní rámec budoucího rozhlasového vysílání.

A to na sebe již nenechalo dlouho čekat. Protože jeho zahájení u nás bylo už jen otázkou času, nepřekvapí nás, že s přímou iniciativou přišly hned dva subjekty. Otázka už tedy nespočívala v tom, *zda* vysílat, ale v tom, *kdo* bude vysílat.

Na jedné straně stála soukromá iniciativa redaktora Národní politiky **Miloše Čtrnáctého** (1882-1970) a výše zmíněného **Ing. Eduarda Svobody**. Svoboda byl během zmíněného pobytu v Americe udiven, jakého pokroku tam rádio dosahuje, zatímco u nás je stále ještě ve spánku. A tak kontaktoval redaktora nejrozšířenějšího českého listu a člena Spolku českých žurnalistů Čtrnáctého, zdali by s ním nechtěl na přípravách pravidelného vysílání spolupracovat. Svobodovi bylo totiž jasné, že radio je široké veřejnosti dosud neznámé, a tak se bude muset vynaložit velké úsilí na jeho propagaci. Právě to měl být úkol pro Čtrnáctého, přičemž by se zároveň staral i o program nové stanice. Svoboda by pak využil svých dobrých podnikatelských schopností i technických znalostí. A co na to Miloš Čtrnáctý?

„Když mi vypravoval [Svoboda, pozn. D. M.] o velkých studiích, kde se vystřídá na sta účinkujících před neviditelným posluchačstvem, líčil mi organizaci amerických společností a úžasné možnosti radia, zmocnilo se mne opravdové nadšení pro nový podnik a byl bych už nejraději viděl naši vysílací stanici, šířící české slovo, hudbu a zpěv do celého světa.“¹⁸

Rozhodli se tedy, že zažádají o koncesi na veřejné radiotelefonické vysílání a založí vysílací společnost. Koncem roku 1922 se vydali na ministerstvo pošt a telegrafů, kde se setkali s ministerským radou Ing. Josefem Strnadem. Se jménem tohoto muže jsme se už výše také setkali, protože je to ten, který byl vyslán na „studijní“ cestu do západní Evropy. Z toho vyplývá, že Čtrnáctý se Svobodou právě natrefili na stranu druhou, přesněji na společnost *Radioslavia, akciovou společnost pro telegrafii a telefonii bez drátu v Praze*¹⁹. Čtrnáctý ve svých pamětech

16 Zákon č. 60/1923 Sb., o telegrafech.

17 Maršík, J., cit. dílo, s. 11.

18 Čtrnáctý, M.: *Jak jsme začínali*, s. 8.

19 Radioslavia byla založena koncernem tří továren: Křižík a spol. (Českomoravské elektrotechnické závody), Telegraphia (v jejím představenstvu zasedal Josef Strnad a čtyři další vládní úředníci) a Compagnie générale de telegraphie sans fils (francouzská společnost, která mimo jiné dovážela do ČSR radiopřístroje). Viz Čábelová, L., cit. dílo, s. 130.

vzpomíná:

„Pan rada přijal nás velmi vlídně a když vyslechl, proč vlastně přicházíme, neubránil se jistému překvapení (...) Poslouchal pozorně, svraštil poněkud čelo a řekl pak zdvořile:

,To, co mi vypravujete, pánové, velmi mne zajímá, neboť sám velmi pilně sleduji rozvoj radiofonie v cizině. Chápu vaši snahu, ale nemohu vám dnes ještě říci, jaké stanovisko úřad ve vaší věci zaujme. (...) [M]usím vás upozornit, že nejste samotni, kteří se ucházíte o povolení k vysílání.‘

Pohlédli jsme s inž. Svobodou zděšeně na sebe. Že by byly naše plány prozrazeny a někdo nás předešel?

,V Radioslavii, kde jsem ve správní radě, zabýváme se už dávno tou myšlenkou a chceme rovněž něco podniknout. Sešly se tu tedy dva návrhy, co jen dokazuje, že záležitost je skutečně akutní a že náš úřad bude jí musít věnovat pozornost.‘²⁰

Že ministerský úředník byl členem správní rady Radioslaviie, dokazuje zájem státu na radiofonii. Začalo tak náročné jednání. Teprve až za několik měsíců, na jaře roku 1923, Strnad Čtrnáctému a Svobodovi nabídl, aby se s Radioslavií spojili. Radioslaviie prý má zájem na výrobě a prodeji přijímacích stanic, zatímco Čtrnáctý a Svoboda mohou obstarávat samotné vysílání. Ti věděli, že nemají možnost jinou, než nabídku přijmout. Problémy tím ale nekončily.

Radioslaviie totiž požadovala v nové společnosti 51% kapitálového zastoupení – jinými slovy většinu; a ještě jinými slovy: 49% měli zaplatit Čtrnáctý se Svobodou. A protože 14. května 1923 rozhodla valná hromada o pětinásobném navýšení kmenového kapitálu, tedy na částku 500 000 Kč, měli podnikatel Svoboda a novinář Čtrnáctý složit částku 245 000 Kč. Vzhledem k tomu, že peníze se měly uložit do banky v určený den, jinak že celá nabídka na spolupráci padá, a že ani Svoboda, ani Čtrnáctý neměli dostatečné finanční prostředky, nelze se ubránit dojmu, že Radioslaviie jednala účelově tak, aby Svobodu a Čtrnáctého vyšachovala a na rozhlasovém vysílání se podílela sama.

Naštěstí se do situace vložily Spolek českých žurnalistů a zejména pak akcionářka filmové společnosti Miloše Havla a bývalá majitelka mlýna Růžena Čermáková z Velkého Meziříčí. Díky nim se podařilo požadovanou částku zaplatit a vzniku rozhlasové společnosti tak už nic nestálo v cestě. A tak 7. června 1923 vznikl *Radiojournal, společnost s r. o. pro československou službu radioelektrickou* (RJ), jako syntéza jmen „Radioslaviie“ a „žurnalistů“ (jak byla skupina kolem Svobody a Čtrnáctého nazývána)²¹. Předsedou jednatelského sboru byl zvolen ředitel Křížkových

20 Čtrnáctý M., cit. dílo, s. 11-12.

21 Čtrnáctý uvádí, že zavedení cizího názvu bylo rozhlasovým průkopníkům vytýkáno. Hájí se však, že slovo „rozhlas“ ještě neexistovalo a že nesmělo být použito ani slovo „československý“, protože do společnosti ještě nepřistoupil svým podílem stát. *„Nechtěli se [zástupci Radioslaviie a žurnalistické skupiny, pozn. D. M.] vyhýbat českému slovu, ale nebylo ho. Charakter obou složek společnosti stal se jím vodítkem. Řekli si: zde radio, tam žurnalisté a vyřkli slovo RADIOJOURNAL skoro současně.“* Čtrnáctý, M., cit. dílo, s. 15

závodů Ing. Richard Gemperle (v prosinci 1923 vystřídán ředitelem Radioslavie Dr. Ladislavem Šourkem), Ing. Eduard Svoboda se stal technickým ředitelem a Miloši Čtrnáctému byl přidělen post ředitele programového.

1.2 Pravidelné rozhlasové vysílání

Zatímco se jednalo o vznikající vysílací společnosti, byly provedeny další pokusy s vysíláním, které vyvrcholily 15. května 1923. Jednalo se o radiofonický koncert přenášený ze Kbel a poslouchaný v Praze publikem Osvětového svazu ve Vladislavově ulici a v licencovaném kině Spolku českých žurnalistů Sanssouci, ve kterém se diváci od toho dne s rozhlasovým vysíláním setkávali každý večer. Účinkovalo několik členů Národního divadla a také pozdější stálý hlasatel Radiojournalu **Adolf Dobrovlný**. Při čtení publikace *Od mikrofonu k posluchačům* můžeme nabýt dojmu, že se jednalo o poslední zkoušku před zahájením pravidelného rozhlasového vysílání, avšak při čtení Národní politiky ze čtvrtka 17. května 1923, dojdeme k závěru, že zkoušky proběhly i 16. a 17. května:

„Včera večer konal se opětně radiotelefonický koncert s přednáškou min. r. dra. Kučery na Žofíně. Tomuto koncertu, vysílanému rovněž ze Kbel, naslouchalo obecnstvo na Žofíně i v bio Sanssouci zcela pohodlně ve svých křeslech, nemálo touto novinkou překvapeno. V dalších pokusech bude dnes pokračováno.“²²

A konečně můžeme zopakovat datum uvedené v samém začátku kapitoly, tedy 18. květen 1923. Ten den se mohli čtenáři Národní politiky dočíst následující:

„Péčí Spolku českých journalistů (skupina „Radio-journal“) předvádějí se ode dneška denně v bio Sanssouci před filmovým programem přesně v 8.15 hod. več. ukázky radotelefonického koncertu, vysílaného provisorně ze Kbel. Včerejší poslední zkouška se plně zdařila²³ a houslové sólo na př. slyšeno bylo ze Kbel v Sanssouci tak, jak kdyby bylo zde hráno. Dnes ukázka zpěvní, virtuos na housle, lesní roh atd.“²⁴

Ano, tehdy se pravidelné rozhlasové vysílání českým éterem neslo poprvé. Ministerstvo pošt a telegrafů pro něj poskytlo svou vysílačku na letišti ve Kbelích u Prahy. Protože však byla zřízena jako telegrafní stanice vysílající pro leteckou službu zprávy o počasí, musela projít technickou úpravou. I tak ovšem posluchače rušil neustálý tón o výšce 500 Hz, kterážto závada byla odstraněna až v listopadu 1924.

22 „Pokroky radiotelefonie u nás,“ *Národní politika* 17. 5. 1923, s. 6.

23 Vystává otázka, co se myslí tím, že se zkouška *plně zdařila*. Snad se jedná pouze o propagaci, protože Čtrnáctý ve svém nepublikovaném díle vzpomíná: „Reprodukce byla ovšem dosti nedokonalá a často bylo nutno použít napřed připraveného projekčního sklíčka s náním, že koncert je stížen poruchami“. Také papírové Pathé reproduktory podléhaly teplotě biografu a často chraptěly.“ Čtrnáctý, M., cit. dílo, s. 27.

24 „Co je dnes ve vzduchu,“ *Národní politika* 18. 5. 1923, odpolední vydání.

Vysílací stanice se nacházela v dřevěném domku, do kterého se kromě technického vybavení vešli akorát dva technici. Eduard Svoboda a Miloš Čtrnáctý se tak museli spokojit se skautským stanem, který byl původně postaven jen na jediné vysílání zmíněného 15. května. Rozhlasovým „studiem“ však zůstal několik měsíců.

Od 20:15 na vlně 1025 metrů tenkrát pod vedením E. Svobody účinkovali členové orchestru bia Sanssouci: houslista Josef Hašek, kornetista Emil Čermák a cellista František Voženílek. Sólisty na klavír doprovázel dlouholetý spolupracovník rozhlasu Karel Sergej Duda, bývalý profesor carské konzervatoře v Kyjevě. V programu vystoupila také operní pěvkyně Růžena Topinková.²⁵

Ten den vysílání uváděl technik Vlach^{26 27}. Svádělo by říct, že vysílání začal slavnostním „Haló – haló – zde radiostanice O. K. P. Kbely u Prahy, prozatímní vysílací stanice Radiojournalu, která vysílá na vlně 1025 m zprávy a program,“²⁸ jenže ještě před tím vstoupil do vysílání při ladění stanice svým hlubokým „áááááááá“. To ovšem není jediná úsměvná historka z prvního vysílacího dne. Počasí totiž pro významnou událost pochopení nemělo, a účinkující trnuli obavou, zda silný vítr a prudký déšť stan nakonec neodnese. Dokonce při vystoupení pěvkyně Topinkové útočiště před deštěm hledal ve stanu jistý pes, který zpěvačku doprovázel svým štěkotem. Naštěstí mikrofon nebyl tolik citlivý, a tak si posluchači ničeho nevšimli.²⁹

Ostatně citlivost mikrofonu, který byl sestaven z telefonního sluchátka, byl poněkud problém. Aby bylo dobře slyšet, musel ho mít účinkující přímo u úst nebo musel být umístěn přímo u rezonanční desky klavíru. To nijak nevadilo, pokud hlasatel či zpěvák mluvil nebo zpíval sám. Také to nijak nevadilo, pokud hudebník hrál na nástroj bez zpěvu. Komplikace už nastaly při zpěvu za doprovodu klavíru, protože mikrofon byl jen jeden. Jak ve svém proslovu k desátému výročí rozhlasu vzpomíná Ing. Svoboda, účinkující měli pro tyto potíže pochopení a stali se proto hotovými akrobaty. „Jeden doktor,“ říká Svoboda, „(...) ležel při zpívání vždy pod klavírem a sklízel tak největší úspěchy.“³⁰ V publikaci *Od mikrofonu k posluchačům* se dočítáme, že oním „akrobatem“ byl tenorista dr. Dušánek.³¹

Protože ležení pod klavírem přece jen nebylo pohodlné, rozhodli se rozhlasoví průkopníci

---

25 Maršík, J.: „Průkopníci rozhlasového vysílání 1923-1925,“ In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 22.

26 Ve vzpomínce jednoho z prvních techniků Radiojournalu Karla Konička, kterou uveřejňuje Jaroslav Pacovský v publikaci *Na vlnách rozhlasu* (str.10-11), se píše, že technik Vlach předal mikrofon hlasatelece Míle Tučkové. Jak ale shodně uvádí jiné zdroje, první vysílání uváděl technik Vlach, protože hlasatelka Tučková nastoupila do Radiojournalu později.

27 Jeho křestní jméno se v žádném z dostupných zdrojů neuvádí.

28 Čtrnáctý, M., *U kolébky rozhlasu*, s. 11.

29 Maršík, J., „Průkopníci...,“ In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 22-24.

30 Svoboda, E., „Naše začátky,“ In: Pacovský, J., *Na vlnách rozhlasu*, s. 9.

31 Maršík, J., „Průkopníci...,“ In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 26.

pro vylepšení – klavír postavili na bedny od vysílacích lamp, takže zpěvák mohl pod klavírem stát. Zákonitě se však muselo přihodit to, co se dalo očekávat – jednou klavírista Duda hrál tak temperamentně, že se bedny probořily... Nadšení posluchači to naštěstí omluvili.

Posluchači program sledovali v kině Sanssouci na přístroji, který zapůjčila Radioslavia. Právě tam byl Miloš Čtrnáctý a, jak ho cituje Josef Maršík v publikaci *Od mikrofonu k posluchačům*, „ani raději na tento večer nevzpomíná, ví jen, že byl šťasten, že bylo vůbec něco slyšet a že hlavně kornet p. Čermákův, jenž první v čsl. rozhlasu zatroubil naši hymnu, přemohl všechny ty šramoty a poruchy, které aparát zachycoval a ampliony rozšiřovaly“³².

Jak je tedy patrné, pro rozhlasové tvůrce nastala doba nadšení pro programovou i technickou práci. Přesto lze období bezprostředně po zahájení vysílání označit slovy jako improvizace, primitivnost technických a provozních prostředků, technické a finanční problémy, programová orientace na živou a klasickou hudbu a burzovní zprávy, nedostatek posluchačů, vysoké náklady na poslech rozhlasu...³³

Právě finanční problémy (ovšem nejen ty) vedly nakonec k tomu, že 4. července roku 1925 se Radiojournal na valné hromadě reorganizoval. Základní kapitál byl navýšen na jeden milion korun, přičemž 51% měl přímo stát prostřednictvím ministerstva pošt a telegrafů. Tomu však předcházela nesčetná jednání, během nichž museli ministerští úředníci pochopit význam rozhlasu ne ve smyslu technické atrakce, ale v účinném nástroji na šíření informací.

Jenže v tom spatřovala nebezpečí Československá tisková kancelář (ČTK), která doposud jako jediná měla právo vytvářet politické a národohospodářské zpravodajství a jako taková byla podřízena předsednictvu ministerské rady, kterým byla společně s ministerstvem zahraničních věcí dozorována. Trvala tak na tom, aby RJ povinně přebíral zprávy od ČTK a sám žádné nevytvářel. Argumentovala, že centralizovaný zdroj zpravodajství je osvědčeným systémem i v zahraničí³⁴.

Vláda na svém jednání 6. března 1925, při kterém o aktivním vstupu do Radiojournalu rozhodla, tomuto požadavku ČTK vyhověla. Ostatně ministerstvo pošt a telegrafů se již dříve vyslovilo, že obavy ČTK jsou zbytečné, protože „hlavním úkolem rozhlasu jest poučování a zábava, nikoli rozšiřování zpráv“³⁵.

Jak Čábelová poznamenává, vládní usnesení dále garantovalo, že ministerstvo školství a národní osvěty bude mít ve vysílání rezervovány určité hodiny v týdnu pro sebe, ve kterých bude

---

32 Tamt., , s. 45.

33 Čábelová, L., cit. dílo, s. 35.

34 Např. Velká Británie, Francie, Rakousko.

35 Čábelová, L., cit. dílo, , s. 50.

moci vysílat „zvláštní programy pro školní mládež, až budou školy opatřeny přijímacími přístroji“.³⁶

O udělení licence musel Radiojournal žádat každé tři roky, tedy v roce 1923, 1926, 1929, 1932, 1935 a 1938. V materiálech prezidia ministerské rady se dochoval text koncese z roku 1926. Ministerstvo vnitra v něm Radiojournalu povoluje rozšiřovat v republice nepolitické zprávy, přednášky, umělecké a zábavní pořady. Naopak se nesměly vysílat zprávy, které by směřovaly proti bezpečnosti státu a jeho hospodářským zájmům nebo by odporovaly zákonům o veřejném pořádku a mravnosti. V licenci se také hovoří o cenzuře, kterou provádělo ministerstvo vnitra, ale náklady na ni nesl RJ.³⁷ Do vysílání se tak nedostávala například citlivá témata, jako třeba zákony zrovna projednávané v parlamentu či přednáška hodnotící stav četnictva a policie.³⁸

Velké změny s sebou přinesl rok 1938 a zejména rok 1939. V květnu 1938 byl Radiojournal zařazen mezi ty podniky, které jsou důležité pro obranu státu a bylo čím dál jasnější, že rozhlasová společnost bude muset projít reorganizací. Na konci roku 1938 valná hromada Radiojournalu rozhodla o změně názvu na Česko-Slovenský rozhlas, spol. s r. o. a na programové i personální otázky získala vliv vláda (v desetičlenném jednatelském sboru měl stát osm zástupců). Než se však přejmenování společnosti stihlo zapsat do rejstříku společností, přišel 14. březen 1939, kdy se osamostatnil slovenský rozhlas a 15. březen 1939, kdy zbytek naší republiky začali okupovat nacističtí vojáci. V souvislosti s tím valná hromada 10. června 1939 znovu změnila název společnosti na Český rozhlas, společnost s r. o. Čtyři místa v sedmičlenném jednatelském sboru obsadila protektorátní vláda. Prakticky konec samostatného českého rozhlasového vysílání znamenal rok 1942, kdy bylo plně začleněno do říšské rozhlasové společnosti Reichsrundfunkgesellschaft.³⁹

---

36 Tamt., s. 52.

37 Tamt., s. 56.

38 Tamt.

39 Čábelová, L., cit. dílo, s. 56-63.

2 Lidé u mikrofonu a u přijímačů

Zatím jsme hovořili čistě o dějinách vývoje rozhlasového vysílání. Nyní se podívejme, jak se vysílání vytvářelo a jak ho bylo možné poslouchat. Protože o vysílací společnosti jsme hovořili až doposud, seznámme se dříve s posluchači.

2.1 Přijetí nového vynálezu veřejností

„Jeden známý, kterému jsem princip příjmu obšírně vysvětlil, odpověděl konečně, že mu je již vše jasné, jen to jediné nemůže pochopit, že zvuk může vniknout do pokoje, aniž by byla okna otevřená. Propagační přednášky, na kterých se demonstroval také příjem vzdálenějších stanic, byly velmi oblíbené a byly považovány za podobnou produkci jako eskamotérská představení ve varieté. Po ukončení přednášky se obecenstvo pravidelně vrhlo na jeviště, kde byly postaveny přijímače, a hledalo usilovně, kde jsme asi schovali gramofony. Známý hudebník mi držel dlouho přednášku o tom, že český národ je národ hudební, a proto že se také rádio nehodí pro naše uši. Konečně vlivná osobnost, na kterou jsme se obrátili o podporu v našich snahách, odbyla nás krátce těmito slovy: „A dejte mi pokoj s tím švindlem!“⁴⁰

Úryvek z proslovu Ing. Eduarda Svobody k 10. výročí rozhlasu hovoří za vše. V jeho počátcích se tedy nemůže o rozhlas mluvit jako o médiu masovém. Jak upozorňuje Lenka Čábelová, „[n]a to byl příliš drahý, a byl proto vnímán jako luxusní hračka a prostředek zábavy bohatých lidí“⁴¹. Ale netrvalo dlouho a rozhlasové přijímače se zlevnily, a tak už na konci 20. let rozhlas „masovosti“ dosáhl. Citujme dále: „Rozhlas bývá považován za nejvlivnější médium meziválečného období. (...) Nesmíme zapomenout ani na to, že na tehdejší schopnost rozhlasu působit na lidi měla vliv i psychologická nepřipravenost posluchačů na rozhlasový způsob sdělování, resp. na elektronickou formu masové komunikace vůbec.“⁴²

Můžeme tedy konstatovat, že jakkoliv významné bylo zahájení například televizního vysílání nebo šíření informací pomocí internetu, nevzbudilo to takový úžas, jako vznik rozhlasu. Když v rozhlasu posloucháme například přenos z nějaké akce, řekněme koncertu, máme pocit, že sami jsme v koncertní síni. Protože ale hráče nevidíme – což je poněkud nezvyklé – snažíme se využít i další smysly, čímž zapojujeme fantazii. Vzhledem k tomu, že koncert posloucháme doma, máme pocit komornosti – jako by hudebníci hráli jen pro nás. Jenže ten samý pocit mají tisíce dalších lidí, protože rozhlas ve stejnou chvíli přenáší sdělení prakticky neomezenému počtu posluchačů. Rozhlas je první médium, které toto dokázalo. A ještě jedno specifikum rozhlas má: pokud přijímač zastavíme a znovu pustíme, neposloucháme ho od místa, kde jsme ho vypnuli (jako

40 Svoboda, E., „Naše začátky,“ In: Pacovský, J.: *Na vlnách rozhlasu*, s. 8.

41 Čábelová, L., cit. dílo, s. 24.

42 Tamt., s. 25.

by tomu bylo třeba u knížky nebo novin), ale cosi nám unikne. To vyžaduje soustředěný poslech, tedy pokud rádio neposloucháme jako kulisu.

A v počátcích se rádio jako kulisa neposlouchalo. Ti, kteří měli to štěstí a měli rozhlasový přijímač doma, zpravidla kolem něho seděli a dívali se na něj. Efekt čehosi „nového“ působil dokonale, a tak brzy rozhlas přestal být technickou atrakcí, ale stále více se pozornost zaměřovala na obsah vysílání.

Počet posluchačů se odvíjí jak od povědomí o rozhlase (proto RJ pořádal propagační akce), tak od jeho finanční dostupnosti. Pro poslech vysílání bylo potřeba zakoupit si nejen přístroj, ale také licenci – museli se tedy platit koncesionářské poplatky. Nemůžeme ale tvrdit, že počet koncesionářů by se rovnal počtu vlastněných přijímačů a už vůbec ne počtu posluchačů. Jeden přijímač mohlo poslouchat více lidí, stejně tak přijímače si někdo mohl vyrobit sám. Jak ještě bude zmíněno, právě „černé poslechy“ s sebou nesly nemalé problémy.

2.1.1 Propagační akce Radiojournalu

Pokud nebudeme počítat pravidelné produkce v kině Sanssouci, tak poprvé se oficiálně rozhlasové vysílání u nás veřejnosti představilo na podzim roku 1923. Tehdy mohli návštěvníci pražského veletrhu, přesněji pavilonu Prvního pražského měšťanského pivovaru před budovou Průmyslového paláce, každý den od 16 hodin poslouchat odpolední a večerní koncerty ze Kbel. Ale nejen ty – v 18:10 začínaly koncerty, jejichž zvuk na Výstaviště v Praze přinesly elektromagnetické vlny z Eiffelovy věže v Paříži. Na veletrhu se zároveň za 1 Kč prodávalo první číslo věstníku Radiojournal, jenže o něj veřejnost projevila výraznější zájem až tehdy, kdy se rozdávalo zdarma.

O prezentaci RJ na Výstavišti informovala i Národní politika, a tak se Radiojournal dočkal prvních četnějších žádostí o zřízení přijímací stanice. Jak v říjnovém čísle Radiojournalu poznamenává Miloš Čtrnáctý, největší zájem byl na venkově, zvláště v kruzích průmyslových a zemědělských.⁴³

Úspěch na veletrhu inspiroval rozhlasové tvůrce k další propagační akci. Od 14. října 1923 byl přijímač nainstalován do vrátnice Národní politiky na Václavském náměstí. Reprodukční byl v okénku nad dveřmi vrátnice, a tak byl zvuk slyšitelný po celé spodní části náměstí. Každou sobotu večer se tehdy přenesla aparatura z kina Sanssouci, aby v neděli v 11 hodin mohl kolemjdoucí ohromit koncert ze Kbel. Když dnes procházíme kolem nějakého obchodu, z jehož reproduktoru slyšíme vysílání nějaké stanice, téměř si toho ani nevšimneme. Jenže v roce 1923 to způsobilo naprostou senzaci, takže Národní politika nejenže musela své čtenáře ujistit, že se opravdu

---

⁴³ *Radiojournal*, roč. 1, říjen 1923, č. 2, s. 10.

nejedná o gramofon, ale dokonce žádala obecnost, „aby se nestavělo na koleje elektrické dráhy a nezavdávalo příčinu k zbytečnému zvonění řidičů, které by produkci rušilo“⁴⁴. Při první produkci totiž došlo k tomu, že provoz tramvají na Václavském náměstí byl přerušen, a tak příští týden byla na místo povolána dopravní policie.⁴⁵ Produkce trvala hodinu a půl.

Propagační akce měly evidentně úspěch, a tak se v Národní politice z 23. října 1923 dočteme následující:

„Na tisíce posluchačů s velkou pozorností sledovalo po celou hodinu zpěvní a hudební přednesy, vysílané ze Kbel, a bylo uspokojeno jak jich čistotou, tak i hlasivostí reprodukce. Leckdo kroutil nad tím hlavou, že možno celý koncert chytati ze vzduchu, ale skutečnost ho poučila, že radio nepotřebuje ani drátů, ani gramofonových desek a že se stane význačným činitelem v moderním životě jak obchodním, tak i kulturním. „Radio-Journal“ sleduje populárními koncerty i cíle lidovýchovné (...)“⁴⁶

Současnost nám dokazuje, že tato „předpověď“ byla více než trefná.

Podobných akcí se pak konalo více, ať už se jednalo o součást různých výstav, zájezdy do různých měst (kdy se vlastně jednalo o přednášky Ing. Svobody o radiofonii doplněné praktickými ukázkami vysílání)⁴⁷, nebo (zejména před Vánocemi) půjčování radiopřijímačů obchodníkům. Některé dokonce ani nepořádal Radiojournal. Například v roce 1924 se stávalo, že si nějaký „radiopodnikatel“ zakoupil přijímač proto, aby s ním jezdil od obce k obci a vybíral pětikorunové vstupné na produkcích v hostincích. Bylo to výhodné – radiopodnikatel vydělával a Radiojournal měl reklamu.⁴⁸

S velkým ohlasem se v Praze setkala propagační akce uspořádaná k prvnímu výročí zahájení pravidelného vysílání, tedy 18. května 1924. Tehdy se linula hudba Giuseppe Verdiho z automobilu, který buď stál na Karlově náměstí nebo v Rytířské ulici, případně ulicemi jezdil. Akce měla takový úspěch, že ještě týž den přešel na Vinohrady, kde reprodukci opakoval.⁴⁹ Něco podobného se pak konalo 24. května. Jen s tím rozdílem, že přijímač nebyl umístěn na autě, ale na parníku. Jak vzpomíná Miloš Čtrnáctý, příjem vysílání jak Radiojournalu, tak zahraničních stanic byl velmi kvalitní, že v jednu chvíli roztancoval hudbou z Francie výletníky tábořící na protějším břehu.⁵⁰

Tímto ale propagační akce nekončily. Například v únoru roku 1926 a ve větším měřítku na přelomu listopadu a prosince téhož roku Radiojournal uspořádal *propagační týden*. Spočíval

44 *Národní politika* 21. 10. 1923, s. 6.

45 Maršík, J., „Průkopníci ...“, In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 25.

46 *Národní politika* 23. 10. 1923, s. 6.

47 Pořadající agentura v daném městě za takový veřejný radiokonzert zaplatila čtyři tisíce korun, což nebyla pro začínající Radiojournal částka zanedbatelná.

48 Maršík, J., „Průkopníci...“, In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 34-35.

49 Tamt., s. 35.

50 Čtrnáctý, M., *U kolébky rozhlasu*, s. 45.

převážně v přednáškách o radiofonii a v ukázkách vysílání a ve větších městech se uskutečnily výstavy přijímacích přístrojů i rozhlasové literatury, k dispozici byly bezplatné informační poradny a v programu zazněly přehlídky významných děl a jmen – na rozhlasovém koncertě tak poprvé vystoupila Ema Destinová.⁵¹

2.1.2 Licenční podmínky pro příjem vysílání

Jak už bylo uvedeno výše, v době zahájení pravidelného rozhlasového vysílání u nás platil zákon č. 60/1923 Sb., o telegrafech, ze dne 23. března 1923. Tento zákon stanovil státní monopol na vysílání i příjem a zájemcům umožňoval pořídit si licenci. To, co je dnes v případě příjmu rozhlasového vysílání velmi snadné, bylo kdysi zdlouhavé a hlavně se skutečně jednalo o povolení, které stát udělit mohl, ale nemusel.

Žádost o licenci musela být odevzdána na předepsaném tiskopise, musel k ní být přiložen domovský list s osvědčením zachovalosti. Takto byla předložena Radiojournalu, který na ni připsal, jaký typ přijímače bude žadateli dodán. Pak ji s příslušnými doklady poslal ministerstvu pošt a telegrafů, které si žadatele řádně prověřilo. Zejména mu šlo o bezúhonnost a politickou příslušnost. Na konečné udělení licence se zpravidla čekalo dva až tři měsíce, ovšem na ty úplně první se čekalo ještě déle. To proto, že zákon se odvolával na podrobnosti, které mělo přinést vládní nařízení, které ovšem bylo vydáno s více než ročním zpožděním – 17. dubna 1924. Jenže na podzim 1923 leželo na ministerstvu už tolik (urgovaných) žádostí, že se přikročilo k udělování koncesí i bez vládního nařízení ovšem s tím, že až vydáno bude, bude platit i na tyto „předem vydané“ koncese. Historicky prvním koncesionářem se 5. září 1923 stal jistý JUDr. Josef Lachout z Řevnic u Prahy.⁵²

Zažádat o koncesi si mohli dovolit jen majetní. Za licenci se totiž platily hned dva nemalé poplatky: Ministerstvu pošt a telegrafů 60 korun ročně a Radiojournalu 100 Kč měsíčně. I proto licenci na příjem rozhlasu mělo velmi málo lidí⁵³, protože průměrná dělnická mzda za odpracovanou směnu nedosahovala ani třiceti korun; nemluvě o tom, že k dostání byly pouze velmi drahé zahraniční přístroje a poslech na podomácku vyrobených přístrojích byl přísně omezen.

Kromě zaplacení vysokých poplatků se držitelé licence zavazovali k dodržování přísných pravidel. Pro názornost si uveďme část textu jedné takové koncese:

„Ministerstvo pošt a telegrafů uděluje Vám na základě §u 3 odst. 1 a §u 6 odst. 2a) zákona o telegrafech z 23. března 1923, č. 60 Sb. z. a n. zatímní koncesi na zřízení čtyřlampové přijímací stanice radiofonního typu. (...) Této stanice smíte užívatí pouze pro přijímání zpráv, přednášek,

51 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 135.

52 Burda, A., „Československý rozhlas ve veřejné službě,“ In: Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 708.

53 Do konce roku 1923 jich ministerstvo vydalo 47.

návěští a koncertů, vysílaných radiofonicky podnikem Radiojournal, spol. s r. o. v Praze II, Národní tř. 26. Kdybyste zachytil něco jiného, nesmíte toho zaznamenati ani s nikým sděliti. Ani přijímací stanice, ani zachycených zpráv nesmíte užiti výdělečně. To platí i o členech Vaší rodiny a osobách Vaší domácnosti a vůbec o každém, komu umožníte přímo nebo nepřímou poslech svojí stanicí.

Poštovní a telegrafní správa jest oprávněna dát kdykoliv Vaši stanici prozkoumati svými orgány a její provoz kontrolovati. K tomuto účelu jste vždy povinen poskytnout vždy volný přístup ke stanici orgánům poštovní a telegrafní správy, kteří se řádně legitimují. Odepřete-li jim přístup ztratíte koncesi.

Ručíte poštovní a telegrafní správě za všechny škody, které jim snad vzejdou zřízením nebo provozem této stanice, a jste povinen stanici náležitě strážiti a zabrániti, aby ji nebylo zneužito někým nepovolaným.

(...)

Poštovní a telegrafní správa si vyhrazuje, kdykoliv, neudávajíc důvodu, provoz Vaší stanice nadobro nebo načas zastaviti nebo tuto koncesi odvolati, aniž byste měl proti ní jakéhokoli nároku na náhradu vzešlé škody. (...)⁵⁴

Jak bylo zmíněno, vládní nařízení doplňující zákon o telegrafech, bylo vydáno 17. dubna 1924. Rozhlasového vysílání se týkaly paragrafy 11-17. Upravovalo například provozování přenosných stanic⁵⁵, nařizovalo, že pokud se koncese žádá na přijímač neschváleného typu, musí se k žádosti přiložit přesný technický popis zařízení, či umožňovalo pro „prevenci“ zneužití radiostanice přístroj zaplombovat, přičemž výlohy s tím spojené nesl koncesionář.

Jak se dočítáme ve stati Aloise Burdy *Československý rozhlas ve veřejné službě*⁵⁶, o necelý měsíc později, tedy 24. května 1924, vydalo ministerstvo pošt a telegrafů dvě nařízení upravující výši poplatků. První upravovalo uznávací poplatek. Poštovní a telegrafní správě platily soukromé osoby ve výši 50 Kč za rok, tedy o deset korun méně. Ti, kteří příjem vysílání provozovali ke komerčním účelům, zaplatili 100 Kč za rok⁵⁷ a nestátní školy, které rozhlas využívaly výhradně pro účely vyučování, platily roční poplatek 25 korun za přijímač.

Uznávací a evidenční poplatky se nevztahovaly na stanice služební, „*zřízené poštovní správou v zájmu její služby, a přijímací radiotelefonní stanice státních úřadů, státních ústavů nebo státních podniků.*“⁵⁸

Druhé nařízení se týkalo výše měsíčního předplatného placeného Radiojournalu. Ti, kteří

54 Burda, A., „Československý rozhlas ve veřejné službě,“ In: Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 708-709.

55 Podle § 12 tohoto nařízení lze přenosné a příležitostné radiostanice „*povolovati jen pro výstavy, veletrhy, sletišť, závodistiště, pro přednášky o radiotelgrafii a radiotelefonii a pod.*“. V praxi to znamenalo, že chtěla-li soukromá osoba svůj přijímač přemístit, musela znovu zažádat o licenci.

56 Burda, A., „Československý rozhlas ve veřejné službě,“ In: Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 707-719.

57 Pokud se jednalo o poslech dvoudenní a méně, poplatek činil 10 Kč.

58 Burda, A., Československý rozhlas ve veřejné službě, In: Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 713.

rozhlasové vysílání přijímali z výdělečných důvodů nebo s úmyslem veřejné produkce, zaplatili za jednu stanicí 100 Kč. Změnu uvítali zejména ti, kteří přijímací stanicí provozovali pro soukromou potřebu, protože těm se předplatné snížilo o sedmdesát korun na 30 Kč měsíčně. Nestátní školy, které vysílání využívali výhradě pro vzdělávací účely, byly od placení předplatného osvobozeny.

Od 20. října 1924 už koncese nepropůjčovalo přímo ministerstvo pošt a telegrafů, ale poštovní a telegrafní ředitelství. Ministerstvo koncese propůjčovalo nadále už jen cizincům, hodinářům, nestátním školám a v jeho přímé kompetenci zůstaly také koncese přenosné, které byly platné pro obvod několika poštovních ředitelství.⁵⁹

Za rok 1924 tak přibylo 1517 koncesionářů⁶⁰, a zjednodušování pokračovalo dál. Od 6. prosince 1924 mohla poštovní a telegrafní ředitelství propůjčovat koncese i nestátním školám, od 1. května 1925 koncese propůjčovaly i velké poštovní a telegrafní úřady, a to pro celou oblast svého ředitelství. Od 1. července 1925 tak mohly dělat všechny doručovací poštovní úřady. Je evidentní, že systém propůjčování koncesí se postupně (a poměrně rychle) specializoval – vyšších úřadů jako poštovních a telegrafních ředitelství a ministerstva pošt a telegrafů se týkaly už jen speciální koncese, například pro cizince.

Současně se také měnily výše poplatků, které každý provozovatel stanice musel platit. První změna v měsíčním předplatném nastala 1. října 1924, kdy se částka pro soukromý poslech snížila na 20 Kč. Od 1. ledna 1925 nemuseli rozhlasové společnosti platit slepci (od uznávacího a evidenčního poplatku však osvobození nebyli).

Výrazné zjednodušení v oblasti plateb přineslo vládní nařízení z 16. dubna 1925. To zrušilo vládní nařízení ze 17. dubna 1924 a zrušilo dvojí placení za rozhlasovou přijímací stanicí. Od té doby se platilo už jen jednou ročně, a to poštovní a telegrafní správě. Ten, kdo vysílání přijímal soukromě, zaplatil 180 Kč (tj. přepočteno na měsíc 15 Kč), a kdo si stanicí vydělával nebo mu sloužila k veřejné produkci, zaplatil 600 Kč (tj. 50 Kč na měsíc).

Od ročního placení se očekával nárůst koncesionářů, a tím i možnost snížení vybírané částky. To se však nestalo⁶¹, a tak se záhy od ročního výběru poplatků upustilo a opět se zavedl měsíční systém. Nejdříve se platilo 15 Kč, od 1. dubna 1926 o pět korun méně. Důležitým faktem je, že opětovné zavedení měsíčních plateb s sebou přinesl zrušení rozdělení na poslech soukromý a veřejný či výdělečný nebo nevýdělečný. Patnáct (resp. deset) korun platili všichni kromě škol, invalidů, kteří se nemohli bez cizí pomoci pohybovat a slepců, kteří byli od poplatků osvobození úplně⁶².

---

59 Tamt., s. 714.

60 Čábelová, L., cit. dílo, s. 71.

61 Za rok 1925 přibylo 12 978 koncesionářů, což stále nebylo číslo uspokojivé. Viz Čábelová, L., cit. dílo, s. 71.

62 Od listopadu 1928 se osvobození invalidů a slepců od koncesionářských poplatků týkalo pouze osob nemajetných.

Pokud však někomu původní roční výběr poplatku vyhovoval více, mohl koncesi zaplatit na několik měsíců dopředu, maximálně však do konce kalendářního roku. Platilo se na přepážkách pošt, nebo listonošovi⁶³.

V důsledku razantního snížení poplatků (a zprovoznění silnějšího vysílače) došlo v roce 1926 k prvnímu velmi výraznému nárůstu koncesionářů⁶⁴. V následujících letech už k výrazným změnám v systému koncesionářských poplatků nedošlo, ovšem neopakoval se ani vysoký nárůst posluchačů. V roce 1927 se jich přihlásilo 44 914 a o rok později dokonce pouhých 18 686. Celkově tedy na konci roku 1928 bylo registrováno 238 341 koncesionářů.⁶⁵

Hovoříme o udělování koncesí, ale samozřejmě ji bylo možné také odejmout. Ministerstvo pošt a telegrafů k tomu sahalo například při šíření tzv. „závadných programů nebo držení přijímače bez koncese. Za závadné programy byly od poloviny 30. let považovány především programy říšskoněmecké a řízení na odnětí koncese bývala zahajována zejména proti sudetským Němcům“⁶⁶.

2.1.3 Nelegální poslechy

V této podkapitole uveďme odvrácenou stranu licencí – tedy poslechy nelegální. V počátcích Radiojournalu způsobovaly velké problémy a k nedodržování zákona vedlo hned několik důvodů. Jeden je nasnadě – hovoříme přece o době nového vynálezu, o době, kdy rozhlas byl mnohem více chápán jako technická záležitost a už méně se ohlíželo na náplň vysílání. Ti muži, které jsme si výše uvedli jako průkopníky rozhlasu u nás, samozřejmě nebyli jediní, kdo se o radiofonii zajímali. Byla tu celá řada radioamatérů, která výrobu přijímacích stanic a zachycování („lovení“) signálů považovala za koníček a jistý druh sportu. Tato skupina samozřejmě nechápala, proč by měla za koncesi platit – tím spíš, že třeba Radiojournal ani neposlouchala. Problém s podomácku vyrobenými přijímači však byl ten, že velmi často způsoboval rušení příjmu ostatních přijímačů v okolí. V praxi to znamenalo, že lidé měli zájem na tom, aby jejich soused neprovozoval takový rušivý přijímač, čímž ho třeba mohli udat⁶⁷. Na to 8. července 1924 své promluvě ze Kbel upozorňoval i J. D. Richard (ten, který vymyslel slovo „rozhlas“), přičemž tato promluva vyšla o dva dny později v Národních listech pod názvem *Neznámým posluchačům*:

„Nedomnívejte se vy, kteří se usmíváte (...), spoléhající se na dobrou skrýš svého přístroje, že nebudete vyzrazení. Neprozradíte-li se sami, učiní tak vaši sousedé, a nesmíte o nich říci, že jsou hanební udavači. Budou chránit sami sebe před vámi, aby jejich příjem nebyl rušen hvízdáním

63 Při platbě listonošovi se účtoval *inkasní příplatek*. V letech 1926-1928 činil 60 haléřů, pak se o desetník snížil.

64 Počet koncesionářů se zvýšil o 160 199 přihlášených posluchačů. Viz Čábelová, L., cit. dílo, s. 71.

65 J. Potůček (ed.), *Ročenka československého rozhlasu 1937*, s. 89.

66 Čábelová, L., cit. dílo, s. 76.

67 Od roku 1931 za ohlášení nekoncesované stanice vyplácela poštovní správa odměnu 40 Kč. Viz Ješutová, E. a kol., *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 613.

*vašeho, mnohdy nedosti dokonale sestrojeného přístroje – a budou chránit i stát, jako jej chráníme před penězokazy.*⁶⁸

Jiným se zase nelíbilo, že udělování koncesí je proces zdlouhavý, a tak si přijímač sami sestrojili nebo si ho koupili v zahraničí bez dovozního povolení, čímž se k vysílání dostali rychleji. Tomu „napomáhal“ i fakt, že zákonná úprava výroby radiopřijímačů vstoupila v platnost až v dubnu 1924 a do té doby byla výroba radiopřijímačů v Československu nepovolena (s výjimkou Radioslavie, která měla výjimku).

Další skupina neplatičů by šla přirovnat k dnešním uživatelům nelegálně získaných počítačových programů či posluchačům nelegálně získané hudby. Jejich argument totiž zněl, že poplatky za koncesi jsou příliš vysoké a ani pořízení radiopřijímače nebyla záležitost nikterak levná⁶⁹.

Tím byl roztočen bludný kruh. Lidé odmítali platit za drahý poslech, jenže ten nemohl zlevnit do doby, dokud nebude vysoký počet přihlášených (a tedy platících) posluchačů. Přitom Radiojournal se snažil lidi přesvědčit, že poplatky klesnou jen tehdy, pokud se (nejlépe) všichni černí posluchači přihlásí.

V září 1924 tak prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk na návrh ministra pošt a telegrafů Dr. Frankeho vyhlásil na všechny černé posluchače (s výjimkou výrobců a prodejců přijímačů bez povolení) amnestii, pokud si do 24. září 1924 zažádají na příslušném místě o koncesi. Pokud dovezli radiopřijímač bez povolení z ciziny, mohli o dodatečné povolení zažádat a celní poplatky uhradit do 10. prosince 1924.⁷⁰

Pokud někdo amnestie nevyužil, tzn. dál poslouchal bez koncese, mohl zaplatit pokutu 200 až 50 000 Kč, nebo ho dokonce mohlo čekat vězení v délce od 6 měsíců do jednoho roku.⁷¹ Dlužno však dodat, že více než amnestie se u veřejnosti s úspěchem setkalo výše zmíněné snížení poplatků v roce 1926.

2.2 Rozhlas z pohledu jeho tvůrců

„Dopisy od posluchačů obdrželi jsme zřídka a vážili jsme si jich stejně, ať byly pochvalné, nebo v nich byly výtky, poněvadž byly v každém případě důkazem vážného zájmu. Většinou docházely během vysílání telefonické dotazy, které se ihned ústně vyřizovaly. Obyčejně to byla stížnost, že máme poruchu, a často jsme museli použití celé výmluvnosti, abychom tazateli zdvořile vysvětlili, že patrně

68 Richard, J. D., „Neznámým posluchačům,“ *Národní listy* 10. 7. 1924, s. 4.

69 Cena za kvalitní čtyřlampový radiopřijímač se pohybovala kolem od 5 000 do 9 000 Kč. Zlevnění přineslo až rozšíření tzv. „krystalek“, které bylo možné zakoupit už za 350 Kč, a klesla tak i cena lampových přijímačů (nyní 1000 až 3000 Kč). Viz Čábelová, L., cit. dílo, s. 89.

70 Čábelová, L., cit. dílo, s. 78-79.

71 Tamt., s. 75.

chyba bude ve špatném zapojení jeho baterie, nebo že snad bude uzemněna anténa či přívod k ampliónu přerušen. Ke konci, na důkaz správnosti našeho tvrzení, přiložili jsme mikrofon telefonního přístroje k našemu kontrolnímu ampliónu, takže reklamující posluchač slyšel vysílání po telefonu. Za chvíli se posluchač vrátil a poděkoval nám, že chybu již našel, zapomněl jen zastrčiti šňůru sluchátka do zásuvky. Jednou však jsme měli skutečnou poruchu. Jedna z vysílacích lamp náhle skončila svou životní dráhu, a způsobila tak krátkou přestávku ve vysílání. Posluchač, který nás telefonicky volal a který byl, podle hlasu soudě, velmi rozčilený, spustil na nás vyčítavým tónem: „A já se tu babráám s aparátem, zkouším nové lampy a baterie, a zatím je chyba u vás. Copak to nemůžete předem hlásit, aby člověk zbytečně nehledal?“⁷²

Z úsměvné ukázky již dříve uvedeného proslovu Ing. Eduarda Svobody k 10. výročí rozhlasu vidíme, jak zatěžko bylo posluchačům pochopit i ty nezákladnější principy rozhlasového vysílání. Ovšem „pochopit nepochopitelné“ se museli snažit i samotní tvůrci rozhlasu. Když dnes přijde do rozhlasu nový uchazeč o redaktorskou a moderátorskou práci, musí se nejdříve naučit mluvit na mikrofon. To má svá specifika – člověk musí mluvit odpovídajícím tempem (ne příliš pomalu, ani příliš rychle, přičemž záleží na daném žánru) a zejména zřetelně. Pokud moderátor nějaké slovo vysloví nejasně, posluchač se u tohoto slova zarazí a snaží se ho rozluštit. Tím ale neposlouchá, co moderátor říká dál, a tak se při poslechu ztratí. Pokud se už neorientuje, přijímač vypne nebo přeladí na jinou stanici. Proto je správná výslovnost naprosto klíčová.

Dalším problémem, se kterým se musí začínající redaktor potýkat, je vymezený čas. Má-li mít jeho příspěvek pět minut, nemůže odevzdat příspěvek třiminutový a už vůbec ne sedmiminutový. Má-li pořad trvat hodinu, nemůže se stát, že se přetáhne byť jen o jedinou minutu, protože na včasném ukončení jednoho pořadu závisí začátek pořadu druhého. Nemluvě o přesných časových znameních a o zpravodajských relacích, které v dnešní době zpravidla začínají každou celou hodinu.

Zkrátka při rozhlasové tvorbě člověk musí „myslet hodinkami“. Musí se odpoutat od myšlenek typu „*tak krásně jsem to natočil, to přece nemůžu vyhodit*“ případně „*to je tak úžasná informace, ta přece nemůže ve vysílání chybět*“. Je to velmi těžké, ale pro hladký chod vysílání naprosto nezbytné.

To vše se uchazeč o práci v rozhlase naučí díky zkušenějším kolegům a jistému zavedenému pořádku. Jenže v počátečních letech československého rozhlasu žádní zkušenější kolegové nebyli a o zavedeném pořádku nemohlo být ani řeči. A tak nás nepřekvapí, že „porodními bolestmi“, kterými dnes prochází jednotliví pracovníci rozhlasu, ve svých počátcích procházel celý Radiojournal.

Zejména se to týká právě toho nedodržování vymezeného času, což byl problém celých 20. a

---

72 Svoboda, E., „Naše začátky,“ In: Pacovský, J., *Na vlnách rozhlasu*, s. 8.

30. let. Dokažme si to na oběžníku, který je datován 26. listopadem 1937:

„Poslední dobou se opět opakuje, že stanovená doba jednotlivých programů jest překročována, v mnoha případech dokonce o více, než o deset minut.

Tím se stává, že důležité programové relace, zejména pak zprávy ČTK nejsou vysílány v ustálenou dobu a večerní časové signály, zejména ve 21.00 a ve 22.00 hod. jsou vynechávány, event. vysílány později, ačkoli jsou důležitou součástí naší veřejné služby, nehledě k nákladu, na ně zbytečně vynaloženému.

Prosíme, abyste uvážili, že jedno překročení vymezené doby zasahuje do relace následující, někdy i do několika, a není správné, jestliže na příkl. koncert lehké hudby /který má v programu svoji důležitou funkci/ má být zkracován jenom proto, že jeho úprava se dá snadně provést pouhým vynecháním několika čísel.

Přesné dodržování relací jest požadavkem samozřejmým, tím důležitějším při systému našeho vysílání, kde se neustále prolíná částečně společné a částečně vlastní vysílání pěti stanic...“⁷³

2.2.1 Ze Kbel na Vinohrady a vznik odboček

V době, ve které citovaný oběžník vznikl, se už dávno nevysílalo ze stanu na kbelském letišti, a zároveň nás mohla zaujmout zmínka o současném vysílání pěti stanic. Proto se krátce u tohoto bodu zastavíme. Éra stanu skončila už na podzim roku 1923, kdy se studio přemístilo do dřevěného přístěnku. Jednalo se ale pouze o schování před zimou, ne o technické vylepšení. Proto se o prvním stěhování hovoří až na jaře roku 1924, kdy se studio a později také administrativní část přestěhovaly na Vinohrady do budovy Poštovní nákupny na tehdejší Fochově třídě⁷⁴. Kbelský vysílač zůstával ale i nadále v provozu a s vinohradským studiem byl propojen kabelem. V každém případě se ale jednalo o velké zlepšení nejen technické. Studio i kanceláře byly od té doby „pod jednou střechou“⁷⁵ a obrovskou výhodou byla nynější poloha, tedy centrum města. To ocenili zejména účinkující.

Další stěhování proběhlo v únoru 1925. Tenkrát se kanceláře, a v březnu i studio, přestěhovaly do budovy Orbisu, opět na Fochově třídě. O dva roky později (koncem jara 1927) se rozhlas přestěhoval do Národního domu na náměstí Míru. Dnes je ovšem obecně známá adresa Českého rozhlasu na Vinohradské 12, tudíž z toho vyplývá, že se Radiojournal stěhoval ještě jednou, a to koncem roku 1933. V budově na Fochově třídě č. 12 je dodnes.

Jak uvádí Čábelová, „v září 1924 bylo zahájeno vysílání z Brna (pravidelně od 1. 3. 1925), na podzim 1926 začala pravidelně vysílat stanice v Bratislavě, od dubna 1927 vysílaly pravidelně

⁷³ Archiv ČRo HM 17/879.

⁷⁴ Dnes Vinohradská, č. 58.

⁷⁵ Kanceláře byly dosud na Národní třídě č. 26 (v domě „U Choděru“).

*Košice a od června 1929 Moravská Ostrava. Roku 1934 přibyla pobočka v Bánské Bystrici.*⁷⁶ Zásadní směrnice pro program byly udávány na programových konferencích, které se konaly zpravidla dvakrát ročně⁷⁷. „Vlajkovou lodí“ rozhlasového vysílání (zejména jeho umělecké úrovně, o kterou ovšem šlo především) byla (a měla být) samozřejmě stanice v Praze. Programové konference řešily otázky vzájemné výměny programů mezi regionálními stanicemi a také specifické programové či žánrové zaměření jednotlivých poboček.

V prosinci 1926 byl mezi Prahou a Brnem zahájen tzv. *soudobý* (nebo *simultánní*) *rozhlas*, k němuž se postupně přidávaly další stanice. Jednalo se o to, že několik stanic zároveň vysílalo stejný program, přičemž bylo možné se od něj kdykoliv odpojit. Vraťme se k poslední citované větě ze zmíněného oběžníku: „*Přesné dodržování relací jest požadavkem samozřejmým, tím důležitějším při systému našeho vysílání, kde se neustále prolíná částečně společné a částečně vlastní vysílání pěti stanic.*“ Myslím, že teď je nadmíru jasné, proč bylo potřeba vymezené časy dodržovat, i to, co to je „soudobý rozhlas“⁷⁸.

2.2.2 Hlasatelství a Adolf Dobrovolný

Těžko si lze rozhlasové vysílání představit bez hlasatelů. Právě ti provází vysíláním a spojují uváděné programy. V počátcích tuto práci obstarávali technici – už výše zmíněný Vlach a také Jandl. Později je vystřídala stenotypistka Emilie Tučková, která také od listopadu 1923 hlásila tržní ceny zeleniny a masa.⁷⁹ Ovšem prvním profesionálním hlasatelem byl až **Adolf Dobrovolný** (1869-1934). Pracovní poměr s Radiojournalem uzavřel 17. ledna 1924 a definitivně byl jako stálý hlasatel angažován od 1. ledna 1925.

Zmínili jsme, že dnešní uchazeč o moderátorskou práci v rozhlase musí umět dobře mluvit na mikrofon, což se učí hodně dlouho. V roce 1923 tu nikdo v tomto oboru zkušený nebyl, a přitom (stejně jako dnes) to posluchači vyžadovali⁸⁰. Proto nás nemůže udivit, že hlasatel se hledal mezi herci, protože měli školený hlas a uměli pracovat s textem. Avšak, jak v publikaci „*Na vlnách rozhlasu*“ píše Jaroslav Pacovský, ani pro ně to nebylo nic moc jednoduchého:

76 Čábelová, L., cit. dílo, s. 68.

77 První programová konference se uskutečnila 10. 5. 1929 v Brně, druhá ve dnech 10.-11. 9. 1929 v Bratislavě.

78 Od roku 1927 funguje dokonce tzv. *středoevropský rozhlas*, tedy obdoba soudobého rozhlasu, ovšem na středoevropské úrovni. Za „průkopníka“ tohoto vysílání je považován koncert České filharmonie 15. 3. 1927, který se z Prahy přenášel do Vídně. Viz: Čábelová, L., cit. dílo, s. 68 a také Pacovský, J., cit. dílo, s. 155.

79 Maršík, J., „Průkopníci...“, In: Ješutová, E. a kol., *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 26.

80 Dokonce když svého času promlouval do rozhlasu politik, nebyl posuzován jen podle toho, co říkal, ale zejména, jak to říkal. Viz: „První výstava radiofonická“, *Národní politika* 4. 8. 1924, odpolední vydání: „*V rámci BVT [Brněnských výstavních trhů, pozn. D. M.] jest pořádána první výstava radiofonická v naší republice. (...) Jak majitelé brněnských bezdrátových přijímacích stanic dodatečně potvrdili, byly proslovy, pronesené při zahajovací slavnosti BVT dobře slyšitelné. Zvláště dobře slyšitelná byla řeč ministra obchodu inž. Nováka, který mluvil pomalu a ve správné vzdálenosti od mikrofonu.*“

„I pro herce bylo v jejich kariéře setkání s mikrofonem a rozhlasovým vysíláním zážitkem, na který se nezapomíná. Lhostejno, zda účinkovali v primitivních podmínkách ve stanu, anebo později v nově zařízených studiích. Zbavit se své podoby, gesta, mimiky a vložit veškerý svůj um pouze do hlasu, působit – ne na diváka, ale na posluchače – pouze slovem, byl a je náročný tvůrčí úkol dodnes.“⁸¹

Hlasatelství bylo považováno za jakýsi druh recitace; ostatně Miloš Čtrnáctý chtěl, aby do vysílání byly zařazeny také umělecké přednesy básní. Když se tedy obrátil na Svaz českého herectva, věděl už dopředu (jak sám vzpomíná ve svém nepublikovaném díle *„U kolébky rozhlasu“*), kdo mu bude doporučen. Adolf Dobrovolný se stal hercem už v roce 1888, a později také divadelním režisérem.

„Své hlasatelské působení v Radiojournalu zahájil přednesem Sládkovy básně Rodná mluva. Dlouholeté herecké zkušenosti, ale také rozsáhlé literární znalosti mu umožnily posunout ohlašování pořadů do kvalitativně vyšší roviny, na svébytnou vyjadřovací formu, kterou bychom mohli přirovnat k dnešním profesionálním hlasatelským výkonům. Dokázal znamenitě navázat kontakt s posluchači, upoutat je nejen kultivovaným projevem, ale také pohotovým využitím aktuálních programových podnětů, například výročí, nebo vyjádřením osobního vztahu k ohlašovanému dílu a jeho autorovi. Velmi často využíval programových přestávek mezi hudebními projevy nebo neplánovaných výpadků a pauz ve vysílání k oblíbené recitaci, k četbě ukázek z nových knih, k četbě na pokračování, a to často z literatury čerpající z hereckého prostředí, které dobře znal. V rohu studia měl proto svoji příruční knihovničku, která ho provázela už v době jeho herecké činnosti, a v ní básně i prózu nejlepších našich i zahraničních klasiků. (...) První hlášení psal Miloš Čtrnáctý na lístky. Protože se však program často měnil, sestavovalo se ohlášení jednotlivých hudebních čísel až na místě ve Kbelích – a to již byl jeden z úkolů Adolfa Dobrovolného.“⁸²

Kromě recitací využíval k vyplnění mezer ve vysílání také čtení posluchačských dopisů a odpovídal na otázky v nich kladené. Jako jeden z prvních poznal, že „rozhlasovost“ spočívá v kontaktu s posluchačem. *„Přicházel k nim jako dobrý známý, vyprávěl, co je nového v rozhlase, co se chystá v programu, humorně vylíčil stěhování do nově získaného ‚ateliéru‘ v Poštovní nákupně (...) a nevyhýbal se ani úsměvnému humoru.“⁸³* Adolf Dobrovolný také doporučil druhého stálého hlasatele Radiojournalu Františka Havla (vlastním jménem Františka Hadrabu).

---

81 Pacovský, J., cit. dílo, s. 12.

82 Maršík, J., „Průkopníci ...“, In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 27.

83 Kovařík, V., *Proměny rozhlasové publicistiky I.*, s. 23.

3 Vysílací program Radiojournalu

„Relace prvního roku 1923 nebyly takové, aby dovedly upoutat naráz pozornost širší kulturní veřejnosti, a ani to nebylo jejich cílem. Zasáhly především technický svět, který beze spojení se světem duchovním měl podstatně odlišný vztah k vysílanému zvuku. Zvuk, ať mluvené slovo či hudba, vycházející z prvních amplionů, působil na veřejnost sluchovou sensací a technikům byl prostředkem, na němž zkoušeli velmi nedokonalou ještě reprodukční schopnost svých aparátů.“⁸⁴

Tvrzení A. J. Patzakové nám přijde samozřejmé už podle toho, co jsme si dosud o historii rozhlasového vysílání u nás pověděli. Čtrnáctý a Svoboda si zpočátku představovali, že hlavní funkcí rozhlasu bude zpravodajství – tedy šíření mluveného slova. Hudba přitom měla hrát jen doplňkovou úlohu. Jenže tato představa zanikla záhy po zahájení vysílání: Největší posluchačský zájem byl o hudbu. To je pochopitelné, stačí si představit dnešní programovou nabídku rádií. Tím víc to platí o minulosti, když si připomeneme, že mluvený projev nebyl zrovna optimální... A pochopitelné je to i z hlediska tvůrců – vždyť co je lepší výplň vysílání mezi slovesnými projevy než hudba! Soustředěný poslech mluveného slova je totiž hodně náročný.

Zpočátku Radiojournal vysílal jen jednu hodinu denně, a to od 20:15. Patzaková uvádí, že kromě hudební náplně obsahoval sportovní zprávy z celého světa, povětrnostní zprávy státního meteorologického ústavu a kromě víkendu burzovní zprávy, podle jiné literatury (např. Čábelová nebo Ješutová) však první vysílání sestávalo pouze z koncertů a zprávy se postupně do vysílání zařadily až v průběhu roku 1923⁸⁵.

Jak už bylo výše zmíněno, prvním programovým ředitelem Radiojournalu se stal Miloš Čtrnáctý. Právě on dbal na to, aby – řečeno slovy Patzakové – „*se radio nezvrhlo v pouhou švandu*“⁸⁶ a aby plnil roli kulturní a vzdělávací. To se promítá i do výběru hudby. Programové vedení odmítalo hudbu tanečních místností (tzv. „lehou hudbu“) a zároveň kladlo důraz na hudbu živou, takže odmítalo vypomocť si při vysílání gramofonem.

Období první republiky je obdobím, ve kterém se obzvláštní důraz klade na školství a lidovou osvětu. „*Růst vzdělanostní úrovně obyvatelstva (...) zajišťoval nejen systém státních škol různých typů, ale také řada dalších vzdělávacích a osvětových institucí (lidové školství), zřizovaných různými subjekty, například politickými stranami. Jejich centrem se stal zejména Masarykův lidovýchovný ústav, těsně spolupracující také s rozhlasem.*“⁸⁷

---

84 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 21.

85 Povětrnostní zprávy státního meteorologického ústavu se vysílaly od 20. června 1923, sportovní zprávy o čtyři dny později. 3. září 1923 se do vysílání zařadilo domácí i zahraniční burzovní zpravodajství. Viz Maršík, J., „Průkopníci ...“, In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 40-41.

86 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 28.

87 Maršík, J., „Průkopníci ...“, In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 15.

Citujme dále z Patzakové: „V roce 1924 vysílalo se denně již dvě hodiny, od 19.15 do 21.10 hod., se čtvrt hodinovou pausou uprostřed. Od listopadu pak se posunulo vysílání hudebních produkcí na dvacátou hodinu a dobu od 19.15 vyplňoval program literární, složený z recitací, pohádek a přednášek.“⁸⁸ Postupně určitější formu získávala i hudební vystoupení, která začala být žánrově utřídnější a zároveň se – na žádost posluchačů – do vysílání dostávala i hudba zábavná, byť k ní se přistupovalo velmi opatrně tak, aby tím nikterak neklesla kulturní a vzdělávací úroveň nového média.

„Radiojournal se snaží, aby programy si udržely umělecké niveau, a podařilo se mu to přes to, že z mnohých stran podnikány naň útoky, že nechce vyhovovati nejnižšímu vkusu obecnstva. Chápeme, že každý nemá pochopení pro hudbu vážnou a že ulpění na jedné linii i třeba klasické by znamenalo jednotvárnost. Proto zavedli jsme též (zatím jednou týdně), genre lehčí... Snažíme se zpestřiti koncertní pořady, jak střídáním umělců, tak nástrojů a zpívaného repertoaru, při čemž přihlížíme k tomu, aby jednotné večery, věnované na příklad jednomu skladateli, se střídaly zase s programem smíšeným a rozmanitým.“⁸⁹

Jak uvádí Josef Maršík ve své stati *Průkopníci rozhlasového vysílání* otištěné v publikaci Evy Ješutové *Od mikrofonu k posluchačům*, „[z]atímco v prvních měsících vysílání byl program tvořen víceméně podle nabídky účinkujících, jež se podařilo k vysílání získat, v průběhu roku 1924 šlo již o koncepční přístup, který se mohl opírat o spolupráci s renomovanými divadelními zpěváky a hudebními tělesy, zejména s Osvětovým svazem (připravil do vysílání deset koncertních večerů) a členy a jednotlivými skupinami České filharmonie (od dubna 1924; někteří její členové stáli u zrodu tvořícího se prvního stálého rozhlasového orchestru.“⁹⁰ Vznikly tak tematické večery, které byly věnovány například hudbě starých českých mistrů, významných zahraničních hudebních skladatelů nebo výročí nějaké hudební osobnosti (např. 1. května 1924 se vysílal pořad k 20 letům od úmrtí Antonína Dvořáka).

Zaměříme se teď ale na program slovesný. Ten se vyvíjel poněkud těžkopádněji než program hudební. Důvod je jednoduchý – není totiž příliš jasné, o čem by se mělo hovořit. Jak uvádí Patzaková, v roce 1923 se slovesný program omezoval jen na zpravodajství, pohádky pro děti a několik recitací E. Tučkové.⁹¹ Například od září 1923 se pětkrát denně vysílalo burzovní zpravodajství, od čehož si Radiojournal sliboval velký ohlas průmyslníků, obchodníků a zemědělců. Jenže se ukázalo, že „toto hlášení představuje neúměrné a nevýnosné zatížení programu, a postupem doby se od burzovních zpráv upustilo“⁹².

88 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 35.

89 Tamt., s. 44.

90 Maršík, J., Průkopníci ..., In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 42-43.

91 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 47.

92 Tamt., s. 47.

Kulturní a lidovýchovný ráz získává mluvené slovo s nástupem Adolfa Dobrovolného. Ať už je to výběrem vhodných literárních ukázek k významným výročím nebo od července 1924 v době mezi 19:15 až 20:00 recitací. Každé úterý a pátek byl pak literatuře věnován celý večer. „*Do těchto programů vkládal i různé výklady pro ženy, pro děti, poučení pro rodiče. Jako zkušený recitátor měl velmi citlivou ruku pro věci, které dovedly zaujmout i nejprimitivnějšího posluchače.*“⁹³

V srpnu se ale úterní a páteční večery vrátily hudbě a slovesné pořady se vysílaly před hudebními, a to od 19:15. Kromě střed a sobot, kdy byly večery vyhrazeny dětským besídkám, se hudbě věnoval každý večer v týdnu. Postupně se v programu objevovaly také divadelní či operní představení.

Od dubna 1924 se každý den vysílaly aktuální zprávy ze světa, které Radiojournalu dodávala ČTK, a to i telefonicky během vysílání.

V roce 1924 se začíná objevovat ještě jeden slovesný žánr, který se pro osvětovou, kulturní i propagační roli rozhlasu stal naprosto klíčový – a to přednášky. Vysílány nebyly jen pro českou a slovenskou veřejnost, ale byly vhodným nástrojem pro prezentaci Československa v cizině. Kromě národních jazyků tady zajímavou úlohu sehrál jazyk mezinárodní – esperanto.

Neobyčejného rozmachu rozhlas, podle Patzakové, dosáhl v roce 1926. „*Velké stanice v Praze a Brně dostávají se do horečného tempa. Koncem roku vysílací doba se víc než zdvojnásobuje, jsou obsazeny nejen odpolední, nýbrž i ranní hodiny nedělní...*“⁹⁴ V neděli v 8:30 tak vysílání zahajoval zemědělský rozhlas, následoval přenos ze smíchovského nebo karlínského kostela, každý den pak koncerty, burzovní zprávy, německé vysílání... Vlastně se program čím dál více přibližoval k celodennímu vysílání.

3.1 Esperanto ve vysílání Radiojournalu

*„Je možné říci, že v základní myšlenke sleduje rozhlas a esperanto společný cíl: kulturní přiblížení a dorozumění států celého světa. Československý rozhlas si plně uvědomuje tento vysoký úkol, který je rozhlasu přisouzen a ze všech svých sil se snaží pracovat na mezinárodní výměně duchovního bohatství a kulturních faktorů, protože je přesvědčen, že vzájemné kulturní poznání povede ke vzájemnému porozumění. Jinou cestou o to samé usiluje také esperantské hnutí. Není tedy divu, že československý rozhlas věnoval esperantu zvláštní pozornost a zorganizoval velmi originálně a velmi charakteristicky v jedné ze svých vysílacích stanic esperantské programové oddělení.“*⁹⁵

93 Tamt., s. 48.

94 Tamt., s. 135.

95 Chalupa, D., Šamla, J. V. (ed.): *Verda stacio: Esperanta almanako de la ĉeĥoslovaka radio.*, s. 12 (překlad D. M.): „*Oni povas diri, ke en la fundamenta ideo sekvas la radio kaj Esperanto komunan celon: la kulturan alproksimiĝon kaj interkompreniĝon de la ŝtatoj de l' tutmondo. La ĉeĥoslovaka radio estas plene konscia pri tiu-ĉi alta tasko, kiu estas al la radio aljuĝita kaj penas labori per sia tuta forto la la internacia interŝanĝo de spiritaĵoj kaj de*

Takto rozhlas a esperanto porovnal v roce 1937 tehdejší předseda Radiojournalu Ladislav Šourek. Zřejmě poprvé esperanto na vlnách Radiojournalu zaznělo 31. ledna 1924. Esperantský almanach československého rozhlasu *Verda Stacio* sice uvádí, že poprvé se v československém éteru esperantem hovořilo už v roce 1923, na základě studia jiné literatury (Patzaková, Pacovský) se nám však zdá pravděpodobnější právě začátek roku 1924. „*Tehdy ještě nebylo Mezinárodní unie*“⁹⁶,“ píše Patzaková, „*a nebyl stanoven dorozumivací jazyk. Pražská stanice rozhodla se proto pro esperanto a pozvala si předsedu esperantského ústavu Aug. Pitlíka, vrchního komisaře z ministerstva obchodu, aby promluvil při slavnostních relacích, kterým mělo být dodáno propagačního důrazu.*“⁹⁷ A právě ve čtvrtek 31. ledna 1924 se tak mělo stát poprvé. To se vysílal koncert primárně určený pro posluchače v zahraničí. V angličtině ho uvedl Eduard Svoboda, následovalo esperanto v podání zmíněného Augustina Pitlíka.

Patzaková uvádí ještě další dva „*takové významné*“ dny, kdy Radiojournal vysílal v esperantu: 2. března 1924 v rámci oslav stého výročí narození Bedřicha Smetany a 17. března, kdy byla cizina seznámena s významem Pražských veletrhů. Ve všech případech přednášel opět Augustin Pitlík.⁹⁸

Ovšem nemůžeme říct, že by se v roce 1923 na českých rozhlasových přijímačích esperanto nezaslechlo. 18. října 1923 si čtenáři Národní politiky mohli pod názvem „*Radiofonie a esperanto*“ přečíst následující:

„*V sobotu 20. t.m. v 8.15 večer zahájí radiotelefonickou propagační přednášku o esperantu z londýnské radiové stanice (...) pan J. Merchant, předseda obchodní komory v Sheffieldu a předseda letošní Mezinár. obchodní konference v Benátkách. Stejná přednáška, v níž anglosaská rasa byla vybízena k praktickému použití esperanta, konala se nedávno ve Spoj. státech severoamerických. Delegát Italského radioklubu G. Saggiori doporučil konferenci v Benátkách užívání esperanta pro sdělení, určená pro zahraniční posluchačstvo.*“⁹⁹

Že zařazení esperanta do vysílání byl dobrý nápad, dosvědčují kladné posluchačské ohlasy, které přicházely například z Liverpoolu, Luzernu, Tridentu, Vídně, Mnichova, Rotterdamu, Ženevy a mnoha dalších míst Evropy. V roce 1928 se tak ve vysílání začaly objevovat kurzy esperanta.¹⁰⁰

kulturfaktoroj, estante konvinkita, ke la reciproka kultura ekkono gvidos al reciproka interkompreniĝo. Per alia vojo celas la samon ankaŭ la esperanta movado. Tial ne estas mirinde, ke la ĉeĥoslovaka radio dediĉis al Esperanto specialan atenton kaj organizis tre originale kaj tre karakterize en unu el siaj sendostacioj esperantan programfakon.“

96 Mezinárodní rozhlasová unie vznikla až v červnu roku 1925 a Radiojournal patřil mezi její zakládající členy.

97 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 49.

98 Tamt.

99 „Radiofonie a esperanto,“ *Národní politika* 18. 10. 1923, odpolední vydání.

100 Poprvé se rozhlasový jazykový kurz vysílal od září 1925 a tím prvním rozhlasově vyučovaným jazykem byla francouzština a – stejně jako v případě esperanta – jednotlivé cvičné lekce vycházely ve věstníku *Radiojournal*. Na rozdíl od zahraničních stanic nebyly jazykové kurzy Radiojournalu chápány jako součást programu pro mládež, ale pro dospělé. Proto se objevují ve večerních hodinách namísto odpoledních běžných v zahraničí. Po osamostatnění

S notnou dávkou nadsázky lze říct, že díky esperantu se čtenáři věstníku *Radiojournal* dozvídali, jak funguje rádio. Esperantista Otto Ginz totiž v roce 1927 na jeho stránkách do češtiny překládal a publikoval úryvky z knihy *Fine mi komprenas la radion* (Konečně rozumím rádiu), kterou napsal E. Aisberg. Ty vycházely v pařížském esperantském mezinárodním časopise *Internacia Radio-Revuo* a *Radiojournal* je přebíral pod názvem *Rozmluva o radiau*. Ve třinácti dílech inženýr Radiamanto¹⁰¹ svému svému synovci Frantíku Zvědavému vysvětluje od základů elektřinu, až se konečně dostane k samotnému rádiu.

Esperantem začal *Radiojournal* vysílat ze své pražské stanice, ale brzy se mezinárodní jazyk uchytil v Moravské Ostravě a zvláště pak v Brně. Praha tak v esperantu vysílat téměř přestala, ale i nadále se k šíření signálu s esperantským programem využíval silný stovcetikilowattový vysílač Praha I. v Liblicích, aby ho bylo slyšet po celé Evropě. Slabší vysílač Praha II. ve Strašnicích o výkonu 5 kW pak sloužil k šíření signálu v tuzemsku. Díky němu mohli posluchači přijímat například kurzy esperanta.

Do Moravské Ostravy se mezinárodní jazyk dostal ani ne rok po otevření tamější stanice. V lednu a únoru 1930 hovořil Jaroslav Hladký dvakrát česky o esperantu a jednou v esperantu, což si opět vysloužilo posluchačské ohlasy nejen z tuzemska, ale i ze zahraničí. Nutno však dodat, že stále se jednalo o zmínky spíše sporadické – v roce 1931 se esperantsky vysílalo jednou, v letech 1932 a 1933 dvakrát za rok. Určitý obrat nastal roku 1934, kdy byl k intenzivnější spolupráci přizván Otakar Gadula. Díky němu ve zmíněném roce rozhlas odvysílal devět programů v esperantu a dva programy v češtině o esperantu. „*Tato práce už byla cílevědomá, protože v příhraničním ostravském regionu, kde spolu žijí obyvatelé různých národností a jehož rychlý průmyslový vývoj nedává čas na učení se různých řečí, se jasně ukázala potřeba jednoduchého pomocného jazyka.*“¹⁰²

Velkou změnu pak přinesl rok následující, tedy 1935. Tenkrát už bylo v plném proudu esperantské vysílání z Brna (kterému se budeme věnovat v samostatné podkapitole), které s Moravskou Ostravou čile spolupracovalo. Ten rok se tedy odvysílalo 33 esperantských relací a počet spolupracovníků esperantského oddělení vzrostl ze tří na dvanáct. Obsah vysílání byl převážně informační a zaměřoval se na národní, kulturní, ekonomický a politický život v Československu.¹⁰³

Zpočátku byl esperantu vyhrazen čas po 22. hodině středoevropského času. Zejména žádosti

---

přednáškového oddělení spadala péče o jazykové kurzy právě do něho. Srov. Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 582-583.

101 Milovník rádia.

102 Chalupa, D., Šamla, J. V. (ed.), cit. dílo s. 28 (překlad D. M.): „*Tiu-ĉi laboro estis jam celkonscia, ĉar en apudlima Ostrava-regiono, kie kunvivas diversnaciaj civitanoj kaj kies industria rapidkura vivo ne disponigas tempon por lernado de diversaj lingvoj, sentiĝis tre klare la bezono de facila helplingvo.*“

103 Tamt., s. 29.

z východních zemí si v roce 1936 vynutily změnu a esperantské relace se vysílaly každý čtvrtek od 18:00 do 18:10 našeho času.

V publikaci *Verda Stacio* se uvádí, že před počátkem esperantského vysílání nebylo zřejmé, kam signál moravsko-ostravského rozhlasu zasahuje a že to prozradily až ohlasy na esperantské vysílání, které přicházely například z Ruska, Velké Británie, Itálie, ale také Japonska.¹⁰⁴ Toto tvrzení nám může přijít přehnané, ale daleko od pravdy být nemusí. Esperantisté – zvláště v době, kdy esperanto bylo poměrně mladé (první učebnici vydal Ludvík Lazar Zamenhof v roce 1887), jsou na svůj jazyk jaksi „zatíženi“. Zkrátka esperanto je jejich záliba, rádi ho slyší a rádi jím komunikují. Běžný jazyk tak v éteru nijak nepřekvapil, ale esperanto ano. Esperantisté v dalekých krajích tedy ucítili přirozenou potřebu dát o sobě vědět a za esperantské vysílání poděkovat. A že bylo připravované s láskou prvorepublikovým esperantistům vlastní, dosvědčují sami tvůrci moravsko-ostravského esperantského vysílání: *„My, v Moravské Ostravě, s radostí sloužíme esperantu právě proto, že jsme se přesvědčili, jak esperanto slouží k propagaci našeho státu, k demokracii, k mírovým myšlenkám mezi lidmi a národy po celém světě. V tom máme s esperantem stejný úkol. Ani pro esperanto, ani pro rozhlas neexistuje krásnější úkol a my ho musíme společně plnit.“*¹⁰⁵

Ve svém vysílání se esperantu věnovala i stanice v Bratislavě. Podle publikace *Verda Stacio* se tak poprvé stalo v roce 1929. *„Od té doby se vysílalo několik propagačních a informačních promluv o československé historii a československém kulturním životě.“*¹⁰⁶ V roce 1930 následovaly esperantské kurzy pro začátečníky a v letech 1932 a 1933 pod vedením profesora Vlad. Jukla vznikly také čtyři esperantské zábavní programy. Poté se Bratislava zaměřila spíše na přebírání esperantských programů z Brna.

S přebíráním programů se spokojila také stanice v Košicích, které teprve v roce 1936 přišly s vlastním esperantským programem v rámci kurzu češtiny lektora Henrika Seppika z Estonska.

3.1.1 Verda Stacio

„Možná, že nikde v Evropě není důležitost a potřeba mezinárodního pomocného jazyka tak zřejmá, jako právě ve střední Evropě, kde se setkávají a proplétají jakoby na křižovatce kulturní, politické a společenské zájmy několika států různých ras. Pro nás, Čechoslováky, kteří musíme zvítězit nad dosavadní izolovaností, kteří musíme ukázat svou práci, seznamovat s vývojem naší starobylé kultury a neustále odpovídat na otázku: kdo jsme a kam směřujeme, nestačí úzké hranice našeho jazyka. Pro

104 Tamt., s. 28.

105 Tamt. (překlad D. M.): *„Ni, en Moravská Ostrava ĝoje servas al Esperanto ĝuste pro tio, ke ni konvinkiĝis, kiel Esperanto servas al la propagando de nia ŝtato, al la demokratio, al pacideoj inter la homoj kaj la nacioj de l' mondo. En tio ni havas kun Esperanto komunan taskon. Nek por Esperanto nek por la radio ekzistas pli bela tasko kaj ni devas ĝin komune fari.“*

106 Tamt. (překlad D. M.): *De tiu tempo ĝi dissendis plurajn propagandajn kaj informajn paroladojn el la ĉeĥoslovaka historio kaj ĉeĥoslovaka kultura vivo.*

bezprostřední a efektivní spojení potřebujeme a využíváme všechny dorozumívací prostředky, které jsou po ruce. Z nich určitě nejmodernější je rozhlas, jehož ustavení a vývoji byla věnována velká péče. Kromě československého vysílání se u nás vysílá německy, maďarsky, rusky a esperantsky. Přesto to není propagační vysílání, co nás zajímá. Dobře víme, že Evropa je příliš zaplavena propagandami všech druhů; my zejména chceme ukázat část naší kulturní práce, jak se zrcadlí v našem běžném rozhlasovém programu. My tedy vysíláme – a to je novinka v československém rozhlase – v esperantu kompletní rozhlasové programy, celé opery, dramata, operety a kabarety. Tyto programy Verda Stacio nachází tisíce posluchačů, kteří vytváří neoficiální a nikým nezaložené společenství přátel, ve kterém je zastoupen každý stát Evropy.¹⁰⁷

Těžko bychom hledali výstižnější popsání náplně brněnského esperantského vysílání, než které vyjádřil ředitel brněnské stanice Ing. Antonín Slavík v publikaci *Verda Stacio*. A těžko bychom hledali jeho pádnější obhájení, než to, které Ing. Slavík připsal vzápětí:

„Mnohdy můžeme slyšet skeptické názory, že vysílání v esperantu nemá stejnou hodnotu jako v ostatních jazycích, protože esperantisté se zajímají jen o propagaci esperanta a nemají zájem o obsah programu. Tedy, je nepochybné, že esperantisté jsou pro svou záležitost speciálně nadšení a připraveni poslouchat mnohé jen pro to, že to je v esperantu. Přesto se zapomíná, že esperantisté jsou zároveň příslušníci svých národů a spoluvytváří jejich veřejné smýšlení.

Pokud jsme esperantem zaujaly Maďary o slovenských výšivkách a Švýcary o české hudbě, není to jen důkaz schopnosti tohoto jazyka, ale ve svém smyslu také informace těm, kteří poslouchají, a jejich prostřednictvím také těm, se kterými udržují vztahy ve svých rodinách nebo společnosti. Pro konečný výsledek je jedno, jestli tato zkušenost vešla do povědomí posluchače jinou cestou než jeho mateřským jazykem, jedině rozhodující je, že to přece bylo efektivní.“¹⁰⁸

Esperantské vysílání z Brna naprosto předčilo esperantská vysílání jiných tuzemských

---

107 Tamt., s. 31-32 (překlad D. M.): *Eble nenie en Eŭropo estas graveco kaj la bezono de internacia helplingvo tiel evidenta, kiel ĝuste en la meza Eŭropo, kie renkontiĝas kaj interplektiĝas kvazaŭ sur vojkruciĝo la kulturaj, politikaj kaj sociaj interesoj de kelkaj diversrasaj ŝtatoj. Al ni, Ĉeĥoslovakoj, kiuj devas venki la ĝisnunan izoligon, kiuj devas montri nian laboron, konatigadi kun la evoluo de nia antikva kulturo kaj senĉese respondadi la demandon: kiuj ni estas kaj kion ni celas, ne sufiĉas la malvastaj limoj de nia lingvo. Por senpera kaj efika kuniĝo ni bezonas kaj uzas ĉiujn interkomprenigilojn, kiuj estas ĉemane. El ili certe la plej moderna estas la radio, al kies starigo kaj evoluo estis dediĉita granda zorgo. Krom la ĉeĥoslovaka disaŭdiĝo oni dissendas ĉe ni germane, hungare, ruse kaj esperante. Tamen ĝi ne estas nur la propaganda disaŭdiĝo, kiu interesas nin. Ni bone scias, ke Eŭropo estas tro inundita de ĉiuspeca propagando; ni ĉefe volas montri parton de nia kultura laboro, kiel ĝi respeguliĝas en nia normala radioprogramo. Ni do dissendas – kaj tio estas novaĵo en la ĉeĥoslovaka radio – en Esperanto kompletajn radioprogramojn, tutajn operojn, dramojn, operetojn kaj kabaredojn. Tiuĉi programoj de la Verda stacio trovas milojn da aŭskultantoj, kiuj formas neoficialan kaj nefonditan societeton de amikoj, en kiu estas reprezentita ĉiu ŝtato de Eŭropo.*

108 Tamt., s. 32-33 (překlad D. M.): *Kelkfoje oni aŭdas la skeptikan opinionon, ke la disaŭdiĝo en Esperanto ne havas la saman valoron kiel en la ceteraj lingvoj, ĉar la esperantistaro laŭdire zorgas nur pri la propagando de Esperanto kaj ke ili ne havas intereson pri la enhavo de la programo. Do, estas sendube, ke la esperantistaro estas po sia afero speciale entuziasma kaj preta aŭskulti multon nur pro tio, ke ĝi estas en Esperanto. Tamen oni forgesas, ke la esperantistoj estas samtempe anoj de sia nacio kaj kunformas ĝian publikan opinionon. Kiam ni per Esperanto interesigis Hungaron pri slovaka brodaĵo kaj Svison pro ĉeĥa muziko, ĝi ne estas nur pruvo de kapableco de tiuĉi lingvo, sed siagrade ankaŭ informo al tiu, kiu aŭskultas kaj pere de li al ĉiu, kun kiu li interrilatas en sia familio aŭ en la societo. Por la finrezulto estas egale, ĉu tiuĉi sperto eniĝis en la scion de la aŭskultanto per alia vojo ol per lia gepatra lingvo, la sole decida estas, ke ĝi same efikis.*

stanic, a obrovský ohlas si získalo i v zahraničí. Herec Karel Höger ve své vzpomínkové knize „*Z hercova zápisníku*“ na brněnské esperantské vysílání s láskou vzpomíná a říká, že Brno tehdy bylo „*hlavním městem esperantského světa*“ a esperantské vysílání prý patřilo „*k záslužnému pionýrství brněnské rozhlasové stanice*“. Příkladá to tomu, že „*[v] těchto pořadech účinkovali na rozdíl od jiných esperantských stanic jen profesionální herci, členové brněnského divadla Zdenka Švábíková, Antonín Klimeš, Vladimír Leraus a další*“¹⁰⁹. Význam esperantského vysílání potvrzuje i Patzaková: „*[J]e zajímavé, jak tento umělý a neutrální jazyk, nepatřící žádnému národu (...) získával zásluhou veliké mezinárodní organizace esperantské čl. rozhlasu nejvíce přátel nejen doma, nýbrž i za hranicemi, takže čl. rozhlasová stanice je dodnes pro esperantisty v Evropě jednou z hlavních stanic, kterou nejbedlivěji sledovali.*“¹¹⁰

Počátek bychom měli hledat v roce 1927, kdy se ve vysílání brněnské stanice objevil kurs esperanta pod vedením ředitele jedné soukromé školy Josefa Bednáře. Pak se na několik let esperanto odmlčelo, ale v roce 1931 se ve Slavkově konala Napoleonská výstava, o níž 24. června v esperantu přednášela tehdejší místopředsedkyně místního esperantského klubu Marie Strejčková. Ta také o necelý rok později, 17. dubna 1932, promluvila o 9. Všesokolském sletu v Praze a tento projev se týkal významu tohoto sportovního svátku a udělila také několik rad cizincům¹¹¹. Vysílal se od 18:50 do 19:00 a ačkoliv tento čas není příliš vhodný pro vysílání do zahraničí, přišlo na něj 42 ohlasů žádajících bližší informace. A právě to byl zárodek pravidelného esperantského vysílání z Brna, díky němuž se brněnskému rozhlasu začalo říkat „*Verda Stacio*“, což znamená „*Zelená stanice*“¹¹².

To začalo 31. května 1932 a za tento rok se v týdenním intervalu odvysílalo 22 relací, přičemž promluvy byly zařazeny do podvečerního programu (v 18 hodin), nebo do programu večerního (do 22 hodin) a nebo dokonce do programu nočního, tedy po 22. hodině a jejich vedením byla pověřena zmíněná Marie Strejčková. „*Promluvy měly charakter propagační, informační a čas od času byly nahrazovány kulturními tématy a čtením z československé literatury.*“¹¹³ Posлуhači se tak mohli seznámit například s československou historií, geografíí, hudbou, průmyslem či školským systémem. Ovšem nechyběla ani témata esperantská, a tak se 23. srpna vysílání věnovalo aktuálnímu Světovému esperantskému kongresu v Paříži a 13. prosince se připomněla osobnost tvůrce esperanta Lazara Ludvíka Zamenhova (15. 12. 1859 – 14. 4. 1917). Samozřejmě můžeme

109 Höger, K., *Z hercova zápisníku*, s. 40.

110 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 194.

111 Chalupa, D., Šamla, J. V. (ed.), cit. dílo, s. 36.

112 Zelená je barva esperanta. Slovo „esperanto“ lze přeložit jako „doufající“ a, jak známo, barva naděje je právě zelená.

113 Chalupa, D., Šamla, J. V. (ed.), cit. dílo, s. 36-37 (překlad D. M.): *La paroladoj havis karakteron propagandan, informan kaj ili estis de tempo al tempo anstataŭataj de kulturaj temoj kaj legado el la ĉeĥoslovaka literaturo.*

sledovat i určitý tematický vývoj. „Zaznamenáváme první promluvy, jejímž hlavním cílem bylo poskytnout posluchačstvu všeobecné informace o naší zemi, o jejím aspektu a životě. Témata pozdějších promluv se už specializují, opouští často započatý směr a, což je nejdůležitější, stávají se aktuálními.“¹¹⁴ Jak potvrzuje Patzaková, právě esperantské přednášky měly ze všech cizojazyčných přednášek, které Radiojournal vysílal, největší úspěch.¹¹⁵

Stále se však jednalo o experiment, přičemž tvůrcům esperantského programu bylo jasné, že kvalita programu nespočívá jen v mluveném slově, ale také v žánrově bohatém programu. A tak se 1. března 1933 od 22:15 do 23:15 poprvé vysílala „Esperantská hodinka“ pod režijním dohledem Dalibora Chalupy, vedoucím brněnského literárního oddělení. Byla složena z recitací, písní, přednášek a četby, a zahraniční posluchači se tak mohli seznámit s tvorbou například Ignáta Hermanna, Voskovce a Wericha či Josefa Suka. Celý program pak uzavřela československá hymna. Nadšené ohlasy dorazily například z Belgie nebo z Estonska, přičemž kromě kvality programové náplně byla v ohlasech zmiňována také dobrá slyšitelnost. Pro úspěch se tedy v roce 1933 takové „Esperantské hodinky“ vysílaly celkem šestkrát, a přebíraly je také stanice v Bratislavě a Moravské Ostravě, v jednom případě dokonce i stanice pražská.

Stále ale bylo co zlepšovat, protože na „Esperantských hodinkách“ se podíleli místní esperantisté, tedy amatéři. Pro kvalitní program je však potřeba mít aktéry školené a zkušené. Byli tedy osloveni brněnští herci, přičemž se jich přihlásila asi dvacítko. V říjnu 1933 se tak zahájil interní kurz esperanta pro herce, který vedla Marie Strejčková. Zájem i úspěch herců byl veliký, a tak esperanto poprvé z úst profesionálních herců na Verda Stacio zaznělo ještě týž měsíc a v listopadu se přidali téměř všichni ostatní.¹¹⁶ Vznikl tak soubor TRAKT (Teatro- kaj radio-aktoroj, Divadelní a rozhlasoví herci), jehož nejnámějšími členy byli například Karel Höger, Vladimír Leraus, František Kožík či Zdeňka Švábíková. Pochopitelně se dopouštěli začátečnických chyb, ale i tak se umělecká úroveň esperantských programů zvedla.

S „Esperantskými hodinkami“ ale zcela nemizí přednášky, a tak například v roce 1934 se objevily přednášky například profesora Inocence Arnošta Bláhy o základech demokracie nebo profesora Františka Weyera o národnostních menšinách v Československu.

S největším posluchačským ohlasem (několik stovek dopisů), a to nejen mezi esperantisty, se setkala inscenace opery Prodaná nevěsta od Bedřicha Smetany v roce 1935. Nejednalo se o operu

---

114 Tamt., s. 37-38 (překlad D. M.): *Ni rimarkas la unuajn paroladojn, kies ekskluziva celo estis liveri al la aŭskultantaro ĝeneralajn informojn pri nia lando, pro ĝia aspekto kaj vivo. Temoj de la pli postaj paroladoj jam specialigas, forlasas ofte la komencitan direkton kaj, kio estas la plej grava, ili aktualigas.*

115 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 587.

116 Tato krátká doba není v esperantu nereálná, protože se uvádí, že esperanto je v průměru šestkrát snadněji naučitelné než jiné jazyky.

celou, ale jen o vybrané pasáži doplněné vyprávěním. V hlavních se rolích se představili Věra Strelcová, Josef Válka, Josef Žižka, Vlasta Zachová a další. Hrál a zpíval sbor brněnského rozhlasu pod vedením šéfdirigenta brněnského rozhlasového orchestru Břetislava Bakaly. V tomtéž roce se v esperantské verzi předvedla také hra Karla Čapka RUR, ale nechyběla ani hra s esperantskou tematikou, kterou Theodor Kilian věnoval životu Zamenhofa.

Esperantské vysílání je samozřejmě jen částí cizojazyčných programů Radiojournalu, ale je částí poměrně neznámou a opomíjenou, ačkoliv – jak jsme si ukázali – ve své době muselo jít o část vysílání poměrně výraznou a takřka samozřejmou.

3.2 Přednášky

„[N]ejširší kruhy posluchačů rozhlasu pokládají docela správně rozhlas za jistý druh zábavy ve chvílích oddechu. Nemyslím tedy, že by mělo smysl proslovovati v rozhlase těžkopádné a učené přednášky, jak to s oblibou činívají vysokoškolské učitelé. Jistě většina posluchačů takovéto přednášky prostě vypne a raději poslouchá hudbu.

Je však možno poskytnouti poučení i zábavnou formou, nebo střídati látku tak, aby se vysvětlování doplňovalo běžnými zkušenostmi, které má téměř každý. ... [N]emyslím, že by se biologie měla vykládati tak populárně, aby byla nesrozumitelná, jak to má u nás mnoho odborníků ve zvyku.“¹¹⁷

Tolik předmluva Julia Komárka k publikaci „*Hovoříme o zvířatech*“ z roku 1940, v níž otiskl své rozhlasové přednášky o biologii, odvysílané v letech 1933-1940. Rozhlasové přednášky lze považovat za jakousi „vlajkovou loď“ vzdělávací funkce rozhlasu. Je to pochopitelné, protože před nástupem masových médií hrála přednáška ve vzdělávání významnou úlohu, takže lidé na tento „žánr“ byli zvyklí. Přednášelo se o nejen aktuálních (i politických), ale také o všeobecně platných tématech, jak jsme si už ostatně nastínili v předchozí kapitole věnované esperantskému vysílání.

Přednášky se do éteru Radijournalu dostaly v květnu 1924¹¹⁸ a většinou je připravovali externí spolupracovníci rozhlasu. Vůbec první přednášku pronesl 1. května ing. Otakar Šourek a byla věnována životu a dílu Antonína Dvořáka, který toho dne před dvaceti lety zemřel. Následující přednášky byly například o významu knihy (přednesl ji literární historik a kritik František Sekanina), o staré Praze (přednášel F. X. Harlas) a se svým vlastním dílem posluchače seznámil básník Petr Kříčka.

---

117 Komárek, J.: *Hovoříme o zvířatech*, s. 5.

118 Nelze ovšem tvrdit, že dříve by se v RJ nepřednášelo, jak vyplývá z díla Čtrnáctého: „*Od příležitostných proslovů a přednášek z oboru radiofonie, na nichž hlavní podíl měl inž. Ed. Svoboda a jež měly za účel informovat naše posluchače o tom, co chystáme a poučovati je o technických novinkách, postoupilo se k přednáškám s tématy všeobecného zájmu a etického obsahu.*“ Čtrnáctý, M., *Jak jsme začínali*, s. 82.

Ačkoliv, jak již bylo řečeno, byla přednáška běžnou a zažitou formou předávání informací, není možné klást mezi „klasickou“ přednášku v sále před obecnstvem a přednáškou v rozhlasu rovnítko. V řečnickém sále může přednášející gestikulovat, udržovat s posluchačstvem oční kontakt, může něco názorně ukazovat a podobně. Ne však v rozhlasu. Rozhlas potřebuje projev komornější, intimnější. Mluvčí si musí dávat pozor na správnou a přesnou výslovnost a na správné tempo. V předchozích kapitolách byl zmíněn příklad začínajícího moderátora. Jednou z dalších pouček, kterou tento začátečník velmi často slyší, je „mikrofon je ucho posluchače“ - to znamená, že na mikrofon se musí mluvit tak, jako bychom mluvili do skutečného lidského ucha, které je velmi citlivé na různé nepříjemnosti, přičemž mozek pak musí složitě z těchto nepříjemností sestavit zamýšlené sdělení. Je-li těch „nepříjemností“ více, mozek se jednoduše unaví a posluchač přijímač vypne nebo přeladí. Tou nepříjemností může být jen nepřírozená nebo nepříjemná dikce a špatná výslovnost. A co je pro posluchače vůbec nejtěžší – udržet dlouhodobou pozornost. Proto přednáška v sále může trvat i déle než hodinu, ale přednáška rozhlasová byla nanejvýš patnáctiminutová.

Přesto si přednášející na tato „rozhlasová specifika“ víceméně zvykli, a tak jejich počet narůstal a za nějakou dobu dosáhl počtu několika tisíc odvysílaných přednášek. Což není jen čistě pozitivní – na určitou přeplněnost programu vzdělávacími a osvětovými relacemi si posluchači, kteří se poslechem chtěli také bavit, stěžovali.

V průběhu roku 1926 se přednášky začaly specializovat do několika kategorií a byly připravovány stabilnějším, širším a pestřejším okruhem přednášejících, mimo jiné ve spolupráci s Masarykovým lidovýchovným ústavem. Posluchači se tak setkávali s politiky, lékaři, filozofy, vysokoškolskými učiteli nebo spisovateli, kteří výklad oživil i ukázkami z vlastní tvorby. Největší pozornost byla v přednáškách věnována hudbě, například v květnu 1926 profesor pražské konzervatoře J. Krupka zahájil kurz základů hudebního rytmu a harmonie. Vysílal se každý čtvrtek, jedna přednáška trvala patnáct minut a kurz byl následně otištěn v programovém týdeníku Radiojournalu.

Vidíme tedy, že rozhlas vzdělání sloužil bohatě. Přesto Eduard Svoboda v březnu 1927 položil ve věstníku Radiojournal provokativní otázku: *Může rozhlas vzdělávati a poučovati?* Ve stejnojmenném článku pak vzdělávací funkci rozhlasu hodnotí:

„Mnozí z těch, kdož jsou s rozhlasem ve stálém spojení, přeceňují často jeho význam jako vzdělávacího prostředku, kdežto naproti tomu velká většina posluchačů poučný vliv vysílaného programu často a snadno podceňuje. (...) Tak daleko nesahají ještě ‚neobmezené možnosti radia‘, aby se snad pomocí jeho mohlo vyučovati filosofii, psychologii atd. Rozhlas arci může velmi dobře

*informovati – informování není konečně komplikovaným úkolem, poněvadž pozůstává čistě jen ze sdělování skutečností. Dokud se rozhlas omezuje jen na to, nemůže nikdo jeho význam popírat a není zapotřebí odpovědět na danou otázku pouze kladně nebo záporně.*¹¹⁹

V průběhu let 1928/1929 se začaly objevovat přednáškové cykly. Na řadu přišla témata jako historické výklady české minulosti, revoluční události roku 1848, milénium knížete Václava, o kulturních předpokladech demokracie, o význačných anglických státnících, o nerostném bohatství Československa a další. Kromě zmíněných všeobecně vzdělávacích témat se stále objevují i relace o tom, co to je a jak funguje rozhlas.¹²⁰

Od 1. října 1928 brněnská stanice vysílala *Týdenní Radiojournal*, což byly každodenní desetiminutové referáty odborně informující posluchače o významných událostech v různých oborech kulturního života. V posluchačích měl vzbudit činorodý zájem o jednotlivé obory veřejného a kulturního života. Vysílaly se od 18:15 do 18:25 a rozvrženy byly následovně¹²¹:

pondělí: hudba (prof. Gracián Černušák)

úterý: literatura (Dr. Lev Blatný)

středa: všeobecné věci (prof. Karel Žižka)

čtvrtek: národohospodářství (Eduard Vyškovský)

pátek: časopisecká hlídka (Dr. Č. Jeřábek)

sobota: výtvarnická hlídka (prof. Dr. Eug. Dostál)

Jak se rozhlas vyvíjel, bylo zřejmé, že přednášky nemůžou obsahovat pouze suché teoretické sdělení. To mělo být omezeno na nejmenší možnou úroveň, přičemž výklad měl být doplněn ukázkami. To šlo nádherně v hudbě, literatuře nebo poezii. Ovšem v takovém výtvarnictví už jdou ukázky v rozhlase zprostředkovat těžko, a tak se musela vymyslet jiná forma odlehčení – a přišlo se na to, že mnohem záživnější poslech je, je-li formou rozhovoru. A tak v roce 1930 brněnský rozhlas zavádí rozhovor laika s odborníkem. Také se již objevily reportáže – prostřednictvím rozhlasu se tak s Dr. E. Dostálem posluchači „podívali“ do muzeí nebo na výstavy (např. na Muchovu Slovanskou epopej).

Kapitolu o přednáškách můžeme uzavřít citátem z Patzakové: *„Cykly přednáškové a pravidelné hlídky dávají programu určitou tendenci i cíl, zbavují jej nepřehledné mnohosti a pestrosti a vedou od rozptýlené, náhodné práce k soustavnosti a soustředěnosti. Rozhlas*

119 Svoboda, E., „Může rozhlas vzdělávat a poučovat?“ *Radiojournal*, roč. 5, 19. březen 1927, č. 4, s. 3.

120 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 261.

121 Tamt., s. 262.

podporuje a probouzí v posluchači určité jeho zájmy a záliby a nutí jej sledovat výklad o jednom tématě a tím prodělavat určitý vývoj, srovnávat odvažovat. Snaha pedagogická, soustava a plán dovedou nahradit bezprostřednost styku a účinku, již rozhlas postrádá.“¹²²

3.3 Vysílání pro děti a mládež

Při popisu vzdělávací funkce rozhlasu nesmíme zapomenout na tu skupinu obyvatel a posluchačů, kteří jsou ke vzdělávání určeni jaksí „svou přirozeností“ – a to děti a mládež. Radiojournal se inspiroval Spojenými státy americkými, kde dokonce vznikly stanice zaměřené výlučně na mládež, a Velkou Británií, kde ve vysílání byly dětem a mládeži věnovány některé relace. U nás Radiojournal pro děti poprvé vysílal 1. září 1925 a program připravil redaktor dětské rubriky Národní politiky Jan Vavřík, který ale ve vysílání vystupoval pod pseudonymem Strýček Václav. Ten od roku 1926 získal i další kolegy, zejména učitele a spisovatele (např. autora povídek ze života zvířat Karla Reiniše) a některé relace se vysílaly živě za účasti dětí. Od listopadu 1926 spolupracoval s pořady pro děti také Vlasta Burian. Děti se seznamovaly například s divadelními hrami upravenými pro loutková divadla, ale také se mohly něčemu přiučit. To například tehdy, kdy Strýček Václav zval před mikrofon MUDr. O. Zunu, který byl znám z pořadů pro dospělé, ale i dětem dovedl přiblížit zdravotědu. Děti se tak dozvěděly základy hygieny, jak pečovat o zuby nebo jak mají jíst. Od 22. května 1926 se pak setkávaly s hudebními besídkami. Ty připravoval profesor pražské konzervatoře Adolf Cmíral, takže dvakrát až třikrát za měsíc se děti seznámily s hudbou různých žánrů – od lidových písní až k dílům Antonína Dvořáka, Bedřicha Smetany či Zdeňka Fibicha. Cmíral provázal hudbu výkladem o obsahu a zvláštnostech skladeb a prozradil také něco o skladatelích. Cílem těchto besídek bylo, že „mají vést děti k lásce a porozumění pro dobrou hudbu, prohlubovat hudební zájem a učiti naslouchání“¹²³.

Na začátku školního roku 1926/1927 se začalo uvažovat, jakým způsobem využít rozhlas ve školním vzdělávání. 11. září 1926 ve věstníku Radiojournal tehdejší ředitel Eduard Svoboda uvedl:

„Myslím totiž, že se rozhlasová přednáška stane integrující součástí vyučování, jakmile se rozhlas vžije a přestane být pouhou zajímavou novinkou. Rozhlasem mohly by děti slyšet největší autority kteréhokoliv oboru. (...) Rozhlas přivede tisíce dětí v nejméně věku do styku s největšími muži soudobé vědy a umění. Ve spojení se školou může být například vyučování cizím jazykům radiem velmi zjednodušeno a zlepšeno.“¹²⁴

Zbývalo už jen zajistit, aby školy měly kvalitní přijímače a aby také výklad byl co

---

122 Tamt., s. 263.

123 Tamt., s. 132.

124 Svoboda, E.: „Výchova mládeže radiem.“, „*Radjournal*“, roč. IV, č. 29; citováno dle Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 133.

nejsrozumitelnější. Tím bude dosaženo hned několikerého účinku – nejenže se žáci dozví něco o přednášené látce, ale také bude u nich pěstována jazyková kultura, protože důraz při přednáškách byl kladen i na jazykovou a výslovnostní úroveň. Jak z citovaného článku vyplývá, správnou výslovnost nemůže škola zprostředkovat bezvýhradně, protože „[v] některých krajích užívá se zvláštního přízvuku nebo nářečí, které se nekryje se spisovným jazykem.“¹²⁵

Ve dnech od 29. listopadu do 5. prosince 1926 probíhal propagační týden Radiojournalu a v jeho rámci se každý den vysílal pořad *Rozhlas pro školy*. Pro české školy se vysílalo od 10 do 11 hodin, pro německé od 11 do 11:20. Samozřejmě se jednalo o vysílání zkušební, tedy bez spolupráce se školskými úřady a bez návaznosti na učební osnovy jednotlivých ročníků.

Český pořad byl rozdělen do tří dvacetiminutových částí. V první se přednášelo (třeba zážitky z cest nebo o zoologické zahradě), druhá se věnovala vážné hudbě a třetí recitacím. Právě tento zkušební program přinesl rozhlasu cenné poznatky, které o čtyři roky později vyústily v zahájení pravidelného vysílání školského rozhlasu. Pořad pro německé školy měl skladbu obdobnou, avšak ve zkrácených podobách.

3.3.1 Odborné rozhlas

Abychom si dokázali školský rozhlas lépe zařadit, je třeba udělat následující odbočku. Školský rozhlas totiž můžeme přiřadit k *odborným rozhlasům*. Ty vznikaly jako odpověď na potřeby smysluplného uspořádání přednášek. Každý z odborných rozhlasů byl určen pro specifickou skupinu posluchačů. Roku 1926 se tak na scéně objevují *zemědělský rozhlas*¹²⁶ určený pro venkovské zemědělské obyvatelstvo a *dělnický rozhlas*¹²⁷ vysílající pro městské dělnické obyvatelstvo. Roku následujícího přichází na scénu další z odborných rozhlasů, *rozhlas pro obchod, živnost a průmysl*¹²⁸. Kromě přednášek se v nich objevují v případě zemědělského rozhlasu například praktické rady k sezónním pracím, k podání daňového přiznání nebo ke zdravotnické péči o dobytek, v případě dělnického rozhlasu pak informace k ochraně dělníků a právním otázkám všeobecně nebo rady nezaměstnaným dělníkům (zejména v době hospodářské krize) a nechyběly ani relace o důležitosti tělovýchovy. V dělnickém rozhlasu se rozebírala otázka mladých lidí a žen,

125 Svoboda, E.: „Výchova mládeže radiem,“ In: *Radijournal*, roč. IV, č. 29; citováno dle tamt.

126 Zemědělský rozhlas začal vysílat 3. ledna 1926 a vysílal se kbelskou stanicí v neděli ráno v 8:30, ve všední dny od 11:00 do 11:30 a od 19:15 do 20:00. Mj. se na něm podílely ministerstvo zemědělství a zejména Státní výzkumný ústav zemědělský. Srov. Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 104.

127 Dělnický rozhlas pod patronací ministerstva sociální péče začal vysílat 28. září 1926, avšak jeho přípravy probíhaly už od začátku roku. Ve vysílání mu bylo vyhrazeno 15 minut denně, ale čas jeho vysílání nebyl stanoven tak pevně, jako u zemědělského rozhlasu. Podle večerního programu tak začínal buď v 17:30 nebo v 19:00. Srov. tamt, s. 129-130.

128 Rozhlas pro obchod, živnost a průmysl začal vysílat 14. března 1927 a posluchači ho mohli zachytit každý den od 13:05 do 13:20. Byl rozdělen na tři části: rozhlas živnostenský, rozhlas průmyslový a rozhlas obchodní. Kvůli velmi specifickému programu se nasetkal s nijak zvlášť vysokou poslechovostí. Srov. tamt, s. 130.

jejich uplatnění na trhu práce i výchovy dětí; snažil se také propagovat školy, vzdělání a kulturu.

Ve třetím odborném rozhlase, tedy rozhlase pro obchod, živnost a průmysl, byl – podle Patzakové – z hlediska výchovy nejzajímavější *rozhlas živnostenský*. Ten se soustřeďoval na „poučování živnostníka o věcech kalkulačních, o úsporách ve výrobě, o hodnotě výzkumnictví, o organisaci správy podniků i o všeobecných otázkách hospodářského života“¹²⁹.

Je důležité podotknout, že odborné rozhlasové byly jakési „rozhlasové v rozhlasu“, to znamená, že sice byly vysílány na vlnách Radiojournalu, ale ve skutečnosti byly připravovány mimo Radiojournal, „plnily funkci specializované orientace vysílání na určitou vrstvu posluchačů, byly řízeny vlastními kuratorii“¹³⁰ ... a jejich pořady byly většinou připravovány také mimo rozhlasovou budovu; plnily určitou potřebu posluchačů, ale často vyhovovaly také určitému politickému (i stranickému), ale i oborovému a stavovskému zájmu“¹³¹. Onen politický a stranický zájem stručně rozvíjí Čábelová, která si s odkazem i na jiné autory všímá, že struktura odborných rozhlasů plně odpovídala zaměření některých stran: agrárníci se zajímali o zemědělský rozhlas, sociální demokraté a národní socialisté o dělnický rozhlas a Československá živnostensko-obchodnická strana o rozhlas pro průmysl, obchod a živnosti.¹³² Odborné rozhlasové pozvolna skončily po roce 1945.

3.3.2 Osvětový a kulturní rozhlas

Odborné rozhlasové byly zaměřeny na úzkou skupinu posluchačů, avšak osvětových témat vhodných pro vysílání by se samozřejmě našlo více. Tomu, co se „nevešlo“ do odborných rozhlasů se tak od roku 1928 věnoval *osvětový a kulturní rozhlas*. Představoval dvanáct přednášek do týdne, přičemž nejvíce jich bylo ve středu a v sobotu. *Masarykův lidovýchovný ústav* pořádal tzv. „hlídky“, a to zdravotní, sokolskou, literární, divadelní a jednou měsíčně přírodovědnou. Dále se věnoval otázkám školství, lidovýchovy, knihoven, tělesné výchovy a sportu. Celkem MLÚ v rámci osvětového a kulturního rozhlasu připadlo pět přednášek za týden.

O jednu přednášku týdně méně obstarávala *Konfederace duševních pracovníků* a týkaly se otázek hospodářství, historie, obecně kulturních nebo sociálních a na své si přišli také ti, co se zajímali o vojenství. Posluchači se tak seznámili s činností Vojenského ústavu zeměpisného, s vojenskou psychologií, s vojenskou archeologií a samozřejmě s armádou obecně.

Dvakrát týdně se ke slovu dostala *Lidová akademie*, což byla kulturní organizace katolíků.

129 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 438.

130 Například v případě dělnického rozhlasu bylo kuratorium složeno ze zástupců politických stran, dělnických odborových organizací a dělnických kulturních ústředí. Srov. tamt., s. 129.

131 Hraše, J.: „Profesionalizace vysílání 1930-1938,“ In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 128.

132 Čábelová, L., cit. dílo, s. 111 s odkazem na publikaci V. Kovaříka *Proměny rozhlasové publicistiky I*.

Posluchačům představovala křesťanskou filozofii, „jež dává Lidové akademii základní pohled, kterým měří svět a veřejné otázky“¹³³, orelské hnutí, kostelní architekturu nebo životy svatých. Ve svém programu se věnovala také ženám, a tak právě ženy přednášely o životě světic, ale také o hygieně oblékání, o rodině a sdělovaly dojmy ze zahraničních cest.

3.3.3 Reorganizace přednášek v roce 1931

Řekli jsme si, že odborné rozhlasové vysílání vzniklo mimo jiné jako snaha o určité uspořádání přednášek. K tomu zajisté došlo, ale přesto se vyskytl problém. Už víme, že odborné rozhlasové vysílání bylo připravováno „zvenčí“, tedy ne přímo Radiojournalem. Ten však i nadále připravoval i své vlastní přednášky. A tak ve své podstatě jedna nepřehlednost byla nahrazena nepřehledností druhou – a to, že se na přednáškách podílelo nezávisle na sobě několik institucí, čímž docházelo k poměrně zahlcenosti programu, ale nejen to. Radiojournal neměl nad „externími“ přednáškami prakticky žádnou kontrolu, což jim ubíralo na kvalitě. Text byl vystavován složitě a opět se objevoval problém přednesu, který nebyl v dostatečné rozhlasové kvalitě. Bylo tedy potřeba přistoupit k jisté reorganizaci. Až dosud přednášky připravovalo literární oddělení, nyní se začalo hovořit o potřebě vzniku samostatného oddělení přednáškového.

V únoru 1931¹³⁴ se přednáškovým referentem Radiojournalu stal třicetiletý přírodovědec prof. Dr. Otakar Matoušek. Přes svůj mladý věk měl za sebou několik zahraničních vědeckých cest, ze kterých si přivezl cenné zkušenosti. Zároveň tím, že rozhlas jmenoval univerzitního učenice, posunul oblast přednášek z úrovně obecně vzdělávací na úroveň vědeckou. „*Prof. Drem Matouškem dostává se rozhlas do přímého styku s vědeckým světem univerzitních přednáškových sálů a seminářů a odtud k přímým, autoritativním zdrojům odborného poučení.*“¹³⁵

Jakým způsobem si dokázal poradit, nejlépe ilustruje to, co uspořádal nejdříve, tedy tzv. „ženské hlídky“. Ženám se totiž věnoval jak Radiojournal, tak odborné rozhlasové vysílání. Původně jim stanovil vysílací čas v poledne, později ve čtrnáct hodin. Vysílány byly pětkrát týdně, a to tak, že v pondělí a v sobotu je připravoval RJ, v úterý MLÚ, ve středu zemědělský rozhlas, ve čtvrtek dělnický rozhlas. Tímto byly všechny zúčastněné instituce spojeny a podřízeny Matouškovu vedení. Ženy se tak se „svými tématy“ mohly setkávat v pravidelnou dobu, přitom však nepřišly o tématickou pestrost a utřídnost. „*Zemědělský rozhlas podržel si svůj zájmový charakter. Soustředil se na ženu na venkově a na ženu hospodyni a přinášel ženám odborná poučení o másle,*

133 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 441.

134 V únoru 1931 vznikla pozice přednáškového referenta, která byla prozatímně svěřena literárnímu oddělení.

Samostatné přednáškové oddělení, postavené na roveň oddělení literárnímu a hudebnímu, vzniklo až v říjnu 1932.

V jeho čele stanul O. Matoušek. Srov. tamt, s. 582.

135 Patzaková, A. J., cit. dílo, s. 446.

*mléce, o věcech, týkajících se hospodaření, nevyhýbaje se úvahám hospodářským a sociálním. ... Masarykův lidovýchovný ústav svěřil péči o své přednášky v ženské hlídce odborné učitelce E. Křepinské, která měla praktické výklady o nákupu, abecedě vaření, jídelním lístku, o výživě dětí, lidí chorých a starých.*¹³⁶ Dělnický rozhlas pak dával praktické pokyny o šití, přešívání a šetření obleků a prádla, nebo radil, jak si ulehčit péči o domácnost.

V přednáškách zajišťovanými Radiojournalem vystupovaly Růžena Podhorská s tématem módy a Růžena Šárková s praktickými radami pro domácnost. Dr. Janouškovi se pro ženské hlídky „v režii Radiojournalu“ podařilo získat i některé literátky a žurnalistky, můžeme si uvést například Amalii Kožmínovou nebo Milenu Jesenskou či ústřední ředitelku YWCA MUDr. J. Zahálkovou.

S reorganizací přednášek souvisí i zavedení přednáškových cyklů, například přírodovědného „Vznik a vývoj země, života a člověka“, historického „Československo od pravěku až podnes“ či v roce 1932 v souvislosti s hospodářskou krizí „Hospodářské otázky dneška“¹³⁷.

Úplnou reorganizaci se však podařilo prosadit až v souvislosti se změnami organice a řízení rozhlasu na konci třicátých let. U zemědělského rozhlasu tak byla reorganizace dokončena roku 1939, u dělnického rozhlasu ještě později.¹³⁸

3.3.4 Školský rozhlas

*„Zavedení školského rozhlasu rozšiřovalo stále půdu nám svěřenou, kterou máme za povinnost zvelebovat svou činností, jejímž cílem jest sloužiti dobru našich občanů a šířiti pravdu a krásu.“*¹³⁹

Citátem z úvodu Ladislava Šourka ke knize A. J. Patzakové se konečně můžeme vrátit k tomu, k čemu jsme výše zaměřili a co beze sporu patří mezi nejvýznamnější počiny československého rozhlasu na poli vzdělávání, ne-li dokonce na svém programu vůbec – tedy školskému rozhlasu. Ačkoliv ho řadíme k odborným rozhlasům, jeho program se připravoval v budově Radiojournalu. O jeho zavedení se pokoušela školská správa v roce 1928, pokusné vysílání se uskutečnilo 26. října 1929 u příležitosti jedenáctého výročí vzniku republiky a v srpnu 1930 ministr školství a národní osvěty Ivan Dérer vydal výnos o zřízení pravidelného školského rozhlasu, které se mělo stát součástí vyučování na národních školách. Tím začala přípravná jednání školské správy a Radiojournalu. Dne 20. listopadu 1930 pak vznikl *Sbor pro školský rozhlas*, který jmenoval ministr školství a národní osvěty. Předsedou se stal Dr. Zdeněk Wirth a ve sboru zasedli zástupci ministerstva, školní inspekce, učitelů a RJ reprezentoval jeho předseda Ladislav Šourek.

---

136 Tamt., s. 447-448.

137 Tamt., s. 584.

138 Tamt., s. 112.

139 Tamt., s. 8.

Slavnostní zahájení školského rozhlasu se naplánovalo na 19. prosinec 1930, s pravidelným vysíláním se mělo začít od ledna 1931.

Československo nebylo první zemí, v níž byl školský rozhlas zaveden. Inspiraci jeho tvůrci hledali v Anglii, dále se pro školní mládež vysílalo v Německu a v severských zemích. Přesto československý školský rozhlas měl být něčím výjimečný. Německý školský rozhlas byl příliš strohý, v severských zemích byl určen spíše školám středním než národním. Podle Patzakové se Anglie mohla „pochlubit“ organizovaností školského rozhlasu a jistými pedagogickými úspěchy¹⁴⁰, avšak ani „anglický model“ českoslovenští tvůrci nekopírovali bezvýhradně. V Anglii se vysílalo pro děti od devíti let, avšak u nás bylo vysílání věnováno dětem a mladistvým od šesti do čtrnácti let věku. *„Příklad anglického rozhlasu byl po pravdě víc étický než věcný. Nešlo o napodobení, nýbrž o ocenění zkušeností v hospodaření s národní kulturou. Bylo účelné si uvědomiti, že školský rozhlas neurčuje vývoj národní kultury, že není jeho úkolem býti kritikem její snadnosti či nesnadnosti, nýbrž býti prostředníkem, který hledá nejvhodnější pracovní metody a který vlastní odpovědností má pomáhat učitelé ve škole a probouzeti v dítěti vyšší zájem o věci národní kultury. ... Školský rozhlas neměl nahrazovat učitele ani konat nic z toho, co může vlastními prostředky udělat škola, nýbrž přinášet všechno, co škola dávat nemůže, a hlavně přispívat k pěstění pospolitého zájmu.“*¹⁴¹

Jak se naplánovalo, tak se také provedlo. 19. prosince 1930 ke školním dětem promluvil ministr školství a národní osvěty Ivan Dérer, následovala státní hymna v podání dětského sboru Domovina, pak posluchače pozdravil Ladislav Šourek, posléze zazněly recitace Adolfa Dobrovolného a vánoční koledy v podání Domoviny a Pěveckého sdružení pražských učitelů a celý program zakončila předehra k loutkové hře „Oldřich a Božena“ v podání orchestru Radiojournalu pod taktovkou Otakara Paříka.¹⁴²

Pravidelné relace začaly 6. února 1931. Vysílalo se v pátek, a to od 11:00 do 11:30 pro první stupeň a od 12:30 do 13:15 pro stupeň druhý. Záhy se ale ukázalo, že zvolený čas není příliš vhodný, a tak už v dubnu 1931 se pro první stupeň vysílalo o půl hodiny dříve, tedy od 10:30 do 11:00 a vysílání pro druhý stupeň následovalo hned vzápětí a skončilo v 11:55. Bylo požadováno, aby se v relaci střídaly rozhlasové prvky, a tak se dělily na část literární a část hudební. *„V části slovní vedle aktuálních témat, která dávala výročí, jako byla vzpomínka na paní Charlie G. Masarykovou nebo dětské heslo Červeného kříže, uplatňuje se vlastivědná tendence. Školský rozhlas má vyvolávat v posluchačích představu pestrosti vlastního domova, má děti z různých částí*

---

140 Tamt., s. 467-468.

141 Tamt., s. 468-469.

142 Tamt., s. 470.

republiky sblížovat a umenšovat vzdálenost mezi městem a venkovem, mezi dítětem venkovským a městským.“¹⁴³ I proto byl školský rozhlas šířen po celé republice a se samostatnými relacemi přicházely stanice v Brně a Bratislavě. Dbalo se na to, aby děti ve vysílání slyšely jak češtinu, tak slovenštinu.

Hudební relace se rozdělily na samostatné kurzy. Menším dětem byl určen kurz předsedkyně Spolku učitelek hudby Vilmy Růžkové „*Jak naslouchati hudbě*“, zatímco větší děti seznamoval s hudebními nástroji odborný učitel a skladatel František Pícha a konečně třetí část hudebních relací obstarával hudební referent školského rozhlasu V. B. Aim, který komentoval ukázky děl. Mladší děti se seznamovaly s tvorbou lidovou a umělou, větší pak s klasickými díly B. Smetany, Z. Fibicha nebo J. B. Foerstra.

V prvním roce své existence ukončil školský rozhlas pravidelné relace 29. května 1931. Za ten rok si jeho tvůrci mohli přivyknout na rozhlasovou práci a program vysílání pro školy se upevnil. Po 29. květnu se v Praze, Brně a Bratislavě uskutečnily kurzy pro učitele, aby v nich rozhlas získal nejen spolehlivé a informované spolupracovníky, ale také technické pomocníky a rozhlas se tak po školách mohl více rozšířit. Nesmíme totiž zapomínat na to, že přijímání rozhlasového vysílání bylo stále mnohem složitější než v dnešní době a k hladkému příjmu školského rozhlasu bylo zapotřebí alespoň trochu technicky poučených lidí. Vlastně zavádění rozhlasového vysílání do škol lze přirovnat k současné době, kdy se do výuky stále více zapojuje výpočetní technika. Ačkoliv počítač umí spustit prakticky kdokoliv, přesto školy potřebují někoho, kdo počítačům rozumí více než běžný uživatel.

Školský rozhlas byl tedy řízen samostatným sborem pedagogických znalců a podléhal přímému doзору ministerstva školství. Tím pádem ale bylo nutné, aby se nějakým způsobem upravily vztahy mezi školským rozhlasem a Radiojournalem. K dohodě došlo v říjnu 1931. „*V ní se určilo, že se školský rozhlas vysílá stanicemi v Praze, Brně, Bratislavě a Moravské Ostravě, s výjimkou odbočky košické, která zatím z důvodů technických vysílá i obstarává svůj školský rozhlas samostatně. V každé odbočce ustanoveni byli dva důvěrníci, schvalovaní ministerstvem školství, kterým náleželo pečovat o látku školského rozhlasu i dozíratí při studování relací. ... Citovanou úmluvou rozřešena byla základní otázka péče o školský rozhlas a provedena dělba práce tak, že Sboru pro školský rozhlas náležela práce programová, referenti pečovali o přípravu a provádění relací a RJ prováděl úhradu nákladů.*“¹⁴⁴

Co se týče programu, byl tento druhý rok školského rozhlasu připraven mnohem důkladněji

---

143 Tamt., s. 471.

144 Tamt., s. 591-592.

než rok první. Vysílání pro druhý stupeň se přizpůsoboval osnovám a látka se přísně třídila. „Na prvním stupni, který byl určen nejmenším dětem, rozdělují se relace na část mluveného slova a část hudební. Hned po prázdninách začíná se s populární figurkou loutkových divadel, s Kašpárkem, s nímž rozpráví herec František Kovařík, a pak pokračují jednoduché scény pro mládež, dialogy a pohádky. ... V hudební výchově I. stupně udává s počátku ráz V. B. Aim, který děti seznamuje se snadnými písněmi, učí je písním do pochodu, dává jim hrát dětské skladby, které jim vykládá.“¹⁴⁵ Dále pokračují kurzy Vilmy Růžkové „*Jak naslouchati hudbě*“ a Františka Píchy o hudebních nástrojích a od ledna 1932 o lidském hlase a jeho vývoji. Látka školského rozhlasu byla rozvrstvena na celý rok a dokonce se šířila i tiskem.

V průběhu třicátých let se vysílání školského rozhlasu plně etablovalo a rozšířilo na celý týden. Vypracoval si bohatou škálu žánrů. Nezůstalo tedy jen u přednášek a hudebních ukázek, ale o slovo se přihlásily také reportáže, scénky, dramatizace, koncerty apod. Z původní redakce vznikl samostatný školský odbor, ministerstvo školství pro řízení vlastní redakční práce uvolnilo jako šéfa Dr. Jindřicha Hellera, po jehož bok nastoupil jako režisér Jan Kühn, který do vysílání zařadil také svůj Kühnův dětský sbor. Od roku 1935 byl v zaměstnaneckém poměru s rozhlasem také **Miloslav Disman** (externě spolupracoval už od roku 1931). Tento pedagog, režisér a reportér se proslavil jako zakladatel Dismanova rozhlasového dětského souboru (DRDS), který působí dodnes. Jak uvádí Jiří Hubička v publikaci *99 významných uměleckých osobností rozhlasu*, „jméno Miloslava Dismana se stalo synonymem rozhlasového vysílání určeného dětem“¹⁴⁶. Od svých „rozhlasových počátků“ pracoval ve školském a vzdělávacím odboru, kde připravoval přednášky s pedagogickými tématy, také autorsky vytvořil drobné scénky a režíroval recitační sbor mládeže. Referentem školského rozhlasu se stal 15. května 1935, a právě toto datum sám Disman označil za vznik DRDS¹⁴⁷. V roce 1936 tento soubor v rozhlase recitoval Máchův Máj, v roce 1937 Bezručovu Ostravu. Jinak Disman pro soubor psal scénky, pásma a hry. Od roku 1938 Disman působil jako režisér školského rozhlasu.

Podle Ročenky československého rozhlasu z roku 1937 má v roce 1936 literární pořad školského rozhlasu prvního stupně charakter rekreačních scének (hříčky a scénky s Kašpárkem a Hurvínkem), hry rázu prvoučného (sezonní říkanky, písně) a cyklus pohádek i bajek, zejména národních. „*Ve II. stupni hovoří děti o svých starostech i radostech slovem, hudbou i písní v pokračujícím cyklu ‚Děti dětem‘. Pořady vlastivědné a ukázky z literárních děl jsou formou i obsahem přístupné mládeži ve věku 10-12 let.*

---

145 Tamt., s. 593.

146 Hubička, J., „Disman Miloslav,“ In: Ješutová, E. a kol., *99 významných uměleckých osobností rozhlasu*, s. 28.

147 Hubička, J., „Disman Miloslav,“ In: tamt., s.29.

*Do III. stupně zařaden jest cyklus regionálních přenosů, průmyslových a jiných reportáží, cyklus branné a občanské výchovy, scény ze současnosti i historie československého národa, proslovy vynikajících osobností, recitace, ukázky z dramát atd.*¹⁴⁸

V hudebním programu se rozhlas snažil žákům a studentům zprostředkovat to, co jim nemohla nabídnout škola. „Proto je hudba na I. stupni – kromě pravidelných pětiminutových pořadů ‚Zpívejte s námi!‘ - spíše doplňkem, zvukovou kulisou pohádek a jiných pořadů literárních tohoto stupně, než samostatným činitelem. Výjimkou jsou i v tomto roce náladová pásma národních písní.

Na II. stupni jsou základem hudebního pořadu lidové písně a tance, jakož i charakteristické skladbičky (Křičkův Veselý přírodopis). Pořady ‚Zpívejte s námi!‘ a ‚Hudební hádanka‘ osvědčily se i na tomto stupni; klade se hlavní důraz na činnou spoluúčasť žactva při vysílání.

III. stupeň snaží se obsáhnouti hudebně kulturní doplnění toho, co škola pro tento věk a stupeň podává podle osnov, zejména pokud jde o domácí tvorbu. Životopisné pořady s hudebními ukázkami (Mozart, Beethoven, Verdi, Čajkovskij, Dvořák, Ondříček a j.) střídají se s ukázkami oper (Prodaná nevěsta, V studni), s přímými reportážemi z Národního divadla v Praze, orchestru pražské rozhlasové stanice, vojenské hudební školy v Karlíně i s reportážemi scénickými (Vyšehradský Slavín) a s četnými pořady zábavnými a rekreačními.

*Jinak má mládež každého stupně velmi ráda aktuality, jimiž se jí předvádějí a rekonstruují zajímavé události dne (rozhovor s parašutistou Pavlovským, objevitelem nové hvězdy studentem Bochníčkem a j.).*¹⁴⁹

Rozhlas se také postupně, byť v menší míře, dostával také do škol německých a maďarských.

Jak uvádí Jiří Hraše ve stati *Profesionalizace vysílání 1930-1938* v publikaci Evy Ješutové *Od mikrofonu k posluchačům*, úspěch školského rozhlasu byl zároveň úspěchem Radioslavie, „protože v souvislosti s vysíláním bylo rozhodnuto o **radiofikaci škol**: v polovině roku 1938 bylo vybaveno rozhlasovým zařízením v Čechách 46% národních škol a na Moravě 40%“¹⁵⁰. Nakonec si ještě můžeme uvést, že „[p]rodukce školského vysílání dosáhla koncem třicátých let šest set programových jednotek v roce, v odpoledních pořadech dalších dvě stě jednotek (což odpovídá dalším čtyřem programům v týdnu) a k tomu přistoupila ještě nedělní odpolední besídka (literární, většinou dramatická). Týdenní rozvrh vysílání pro děti a mládež ve školním i mimoškolním čase

148 J. Potůček (ed.), *Ročenka československého rozhlasu 1937*, s. 77.

149 Tamt., s. 77-78.

150 Hraše, J.: „Profesionalizace...“, In: Ješutová, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 128-129.

*dosáhl osmi hodin, to je víc nežli nejsilnější odborný rozhlas – zemědělský*¹⁵¹.

---

151 Tamt., , s. 129.

Závěr

V úvodu jsme si stanovili, že se pokusíme zmapovat československý rozhlas za doby první republiky a zejména se zaměříme na jeho vzdělávací funkci. Rovněž jsme řekli, že už z charakteru bakalářské práce se nemůže jednat o podrobný výzkum. Přesto právě tuto práci lze chápat jako „základní kámen“ výzkumů budoucích.

Nejdříve bylo potřeba seznámit se s okolnostmi vzniku rozhlasu jako takového a posléze vzniku rozhlasové společnosti v Československu. Teprve po utvoření tohoto vhledu jsme se seznámili s vysílaným programem a jeho důrazem na kulturní a vzdělávací funkci.

V prvních dobách bylo vlastnictví rozhlasového přijímače výsadou jen majetných vrstev, a to jak kvůli vysokým cenám přijímačů, tak kvůli vysokým licenčním poplatkům. Poměrně rychle však ceny klesaly, a tak se rozhlas rozšířil prakticky do všech vrstev. To mělo kladný účinek například při hospodářské krizi. V této práci to bylo zmíněno jen okrajově, přesto to za zmínku stojí – za dob hospodářské krize se rozhlasové vysílání stalo poměrně levným zdrojem zábavy i poučení širokým vrstvám společnosti. Tak posluchači získali jak cenné rady do obtížných životních situací, tak i jistý odpočinek od nepříjemné reality.

Zavedení rozhlasu vzbudilo mezi lidmi senzaci. Poté, co už bylo jasné, že se nejedná o žádný podvod, zjistilo se, jak mocný nástroj může rozhlas být. A protože měl vzdělávat, dostával se i do škol a rozhlasové vysílání se tak zařadilo do školního vyučování. Pro žáky to bylo zpestření – asi jako pro dnešní děti je vítaným zpestřením ve vyučování využití internetu nebo počítačových výukových programů.

Se vzděláváním souvisí i propagace – přesněji řečeno prezentace naší země do zahraničí. K tomu sloužily cizojazyčná vysílání Radiojournalu (např. německé, maďarské, ruské), ale poměrně významné postavení mělo vysílání v esperantu. Právě československý rozhlas měl esperantské vysílání na vysoké úrovni, protože se mu nevěnovali amatéři, ale profesionální umělci. Esperantské programy se tak setkávaly vždy s velkým ohlasem, a to někdy vyšším než vysílání v národních jazycích. Do světa se tak šířily informace o naší kultuře, naší historii, našem průmyslu, demokracii apod.

Rozhlas se zkrátka stal významným společenským faktorem, nad kterým zejména v nejtěžších údobích musela mít dohled vláda.

Těžko srovnávat dnešní Český rozhlas a někdejší Radiojournal. Přesto jednu nezastupitelnou vlastnost mají stále společnou – vysílat pro co nejširší okruh posluchačů. Dnes se tak děje

prostřednictvím několika celoplošných, digitálních a regionálních stanic. I když vzdělání a kultura již nehrají tu nejdůležitější roli ve vysílání, přesto jsou programy, které se zaměřují zejména na ně. A tak o kultuře vysílá Český rozhlas 3 – Vltava, z pouze vážné hudby je složeno digitální vysílání Českého rozhlasu D-dur, a konečně na vzdělávání a vědu se specializuje Český rozhlas Leonardo.

Ukázali jsme si, jak se původně technická atrakce dokázala stát nedílnou součástí společnosti a že měla hrát – a také hrála – významnou úlohu při šíření kultury a vzdělání. Dnes, kdy jsme zvyklí na doslova podbízení se různých (zejména soukromých) stanic, nám tato úloha rozhlasu přijde až neskutečná, ale první tvůrci rozhlasu se skutečně bránili jakémukoliv snížení kulturní úrovně vysílání. Na druhou stranu si byli dobře vědomi, že zábavní stránku nesmí opomenout.

Prameny a literatura

Prameny:

- ČTRNÁCTÝ, M.: *Jak jsme začínali*. [Nepublikováno, nedatováno]. Uloženo v Archivu Českého rozhlasu.
- ČTRNÁCTÝ, M.: *U kolébky rozhlasu*. [Nepublikováno, nedatováno]. Uloženo v Archivu Českého rozhlasu.
- HÖGER, K.: *Z hercova zápisníku*. Melantrich, Praha 1983.
- CHALUPA, D. – ŠAMLA, J. V. (eds.). *Verda Stacio. Esperanta Almanako de la Ĉeĥoslovaka Radio*. La ĈEĤOSLOVAKA RADIO pere de sia filia stacio RADIOJOURNAL BRNO. Brno 1937.
- KOMÁREK, J. *Hovoříme o zvířatech*. Praha: Nakladatelství život a práce, spol. s r. o., 1940.
- PATZAKOVÁ, A. J. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935.
- POTŮČEK, J. (ed.) *Ročenka československého rozhlasu 1937*. Praha: Radiojournal, 1937.

Periodika:

- Národní politika*. Ročníky z let 1923-1924.
- Národní listy*. Ročník z roku 1924.
- Radiojournal*. Ročníky z let 1923-1938.

Sekundární literatura:

- BARTOŇ, M.. „Stručný nástin historického vývoje právní úpravy regulace sdělovacích prostředků na území ČR“. In: *Iuridica 5/6*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Iuridica. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2004.
- BUKOVSKÝ, A.: *Lidová píseň v rozhlasové stanici Brno a Ostrava: Od vzniku rozhlasu do devadesátých let*. Diplomová práce na Ústavu evropské etnologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce prof. PhDr. Dušan Holý, DrSc.. Brno, 2007.
- ČÁBELOVÁ, L. *Radiojournal: Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923-1939*. Praha: Karolinum, 2003.
- FOUS, L. *Reflexe politických událostí ČSR v interpretaci Československého rozhlasu*. Diplomová práce na Katedře Občanské výchovy na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce PhDr. Jiří Nolč. Brno, 2008.
- JEŠUTOVÁ, E. a kol. *99 významných uměleckých osobností rozhlasu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 2008.

JEŠUTOVÁ, E. a kol. *Od mikrofonu k posluchačům*. Praha: Český rozhlas, 2003.

KOVAŘÍK, V. *Proměny rozhlasové publicistiky I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982.

OSVALDOVÁ, B. a kol. *Praktická encyklopedie žurnalistiky*. Praha: Libri, 2004.

PACOVSKÝ, J. *Na vlnách rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 1993.

Internetové zdroje:

„*It All Started in Pittsburgh...*“ [online]. *KDKA Newsradio 1020*. [staženo 23. 6. 2009].

URL:<<http://www.kdkaradio.com/pages/15486.php>>.

„*Rozhlasová historie*“ [online]. Český rozhlas.[staženo 23. 11. 2009]. URL:<<http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/portal/>>.

Resumé

Rozhlasové vysílání v Československu bylo zahájeno 18. května 1923 pod hlavičkou Radiojournal (RJ). Tenkrát se netušilo, jak významnou úlohu rozhlas sehraje. Vlastně byl chápán jen jako technická atrakce, kdy bylo považováno skoro za zázrak šíření lidského hlasu „ve vzduchu“ bez drátu. Proto se propagace i hodnocení rozhlasu neodvívjelo ani tak od nabízeného programu, jako spíše od faktu bezdrátového vysílání.

Zavedení žádného jiného média neznamenal takový převrat a do jisté míry šok jako zavedení rozhlasu. Vždyť rozhlas je nejstarším elektronickým médiem. Ačkoliv zavedení televize nebo internetu jistě vzbudilo ohlas, již se nejednalo o takové překvapení; vždy se jednalo o „vylepšení již známého“. Rozhlas se ale zakládá na principu, který do té doby nikdo neznal. I proto byl zpočátku přijímán s nedůvěrou.

Postupem času se ale přišlo na to, že rozhlas je užitečným nástrojem šíření informací. Původně technická atrakce se stala nedílnou součástí světa médií. Rozhlas v Československu působil samozřejmě jako zdroj zábavy, šíření informací, ale mnohem větší důraz byl kladen na stránku kulturní a vzdělávací.

Typickou součástí programu Radiojournalu se staly přednášky, recitace, divadelní představení a obrovský důraz byl kladen také na hudbu. Tvůrci vysílání chtěli, aby rozhlas kladně působil na vkus a kulturní úroveň posluchačů, čímž se liší od většiny dnešních (zejména soukromých) rádií, která se mnohdy posluchačům podbízí.

Rozhlasové vysílání se využívalo také k mezinárodní propagaci naší republiky. Kromě národních jazyků významnou roli ve vysílání Radiojournalu ve 20. a zejména ve 30. letech 20. století sehrál mezinárodní jazyk esperanto. Právě plně profesionální esperantské vysílání brněnské pobočky Radiojournalu bylo ve světě velmi oblíbené a československý rozhlas si mezi esperantisty prakticky po celém světě vybudoval velmi dobré jméno.

Jestliže jedna z nejdůležitějších funkcí rozhlasu bylo vzdělávání, je samozřejmé, že se rozhlas dostával také do škol a v roce 1931 se z rozhodnutí ministerstva školství a národní osvěty stal prostřednictvím „školského rozhlasu“ součástí školního vyučování. Své odborné vysílání měli také zemědělci, dělníci a průmyslníci s obchodníky a živnostníky.

Rozhlas se osvědčil také za hospodářské krize, kdy se pro mnohé stal relativně levným zdrojem odpočinku, poučení i cenných rad do obtížných životních situací, které s sebou krize přinesla. Historie ukázala, že zavedení rozhlasového vysílání bylo vykročením správným směrem.

Summary

Broadcast transmission started in the Czech Republic in the 18th of May 1923 under the sponsorship of Radiojournal (RJ). Nobody suspected how important role it will play in the future. Actually, it was thought of it only as a technical attraction, considering wireless spread of human voice a miracle. It is why the propagation and evaluation of the broadcast was not much dependent on the provided program, but preferably on the fact that it was a wireless broadcast.

The introduction of a new media has never caused such a revolution and to a certain extent a shock as in the case of the broadcast. In fact, broadcast is the oldest electronic medium. Even though the introduction of television or internet caught some attention, it was far from such a surprise; it was always only “improvement of something known“. The broadcast is based on the principles that no one knew before. It was one of the reasons why it was accepted with doubts at the beginning.

However, after some time, people realised, that broadcast is a good device for spreading of information. Originally a technical attraction, the broadcast became an irreplaceable part in the word of media. Of course, its role was to amuse and spread information, but – and that was more important – to concentrate on the culture and to educate.

The typical parts of the program in Radiojournal were lectures, recitations, theatrical plays and a tremendous emphasis was put on the music. Its producers wanted that the broadcast would positively appeal to the taste and a cultural level of its listeners, which would differentiate it from the majority of present (mainly private) radios, which very often court popularity.

Broadcasting was also used for international propagation of our republic. Except from national languages, an important role in Radiojournal broadcasting in the twenties, and namely in the thirties of the 20th century played international language Esperanto. It was fully professional Esperanto broadcasting from the Brno branch that was very popular over the world and Czechoslovak broadcasting has made a very good name amongst Esperantists all over the world.

If we consider that one of the most important functions of the broadcast was to educate, it is for sure that the broadcast came into schools, and in the year 1931 due to the decision of Ministry of Education and National Enlightenment came into school education through the “*school broadcasting*”.

Profession broadcastings were also designated for farmers, workers and industrialists, businessmen and traders.

Broadcast also gain its importance during the economic crisis, becoming a cheap source of relieve, education and valuable advice for many people in a difficult life situations which the crisis brought. The history showed that the introduction of broadcast was a step forward.

Resumo

Radia elsendado en Ĉeĥoslovakio komenciĝis la 18an de majo 1923 sub la nomo Radiojournal (RJ). Tiam oni ne sciis, kiel gravan rolon la radio ludos. Fakte ĝi estis komprenata kiel teĥnika atrakcio, kiam estis rigardata preskaŭ kiel miraklo disigo de homa voĉo „en aero“ sen drato. Tial la propago kaj taksado de la radio ne tiom estis laŭ la ofertata programo, sed pli laŭ la fakto de sendrata elsendado.

Enkonduko de neniuj aliaj amaskomunikiloj signifis tiam renverson kaj certakvantan ŝokon kiel enkonduko de la radio. La radio ja estas la plej malnova elektronika amaskomunikilo. Kvankam la enkonduko de televido aŭ interreto certe vekis atenton, ne plu temis pri tia surprizo; ĉiam temis pri „plibonigo de jam konata“. Radio tamen baziĝas sur la principo, kiun ĝis tiam neniuj konis. Ankaŭ pro tio ĝi estis komence akceptata kun nefido.

Kiel la tempo pasis, oni eksciis, ke la radio estas utila informilo. Origine teĥnika atrakcio iĝis nedividebla ero de la mondo de amaskomunikiloj. La radio en Ĉeĥoslovakio agis memkompreneble kiel fonto de amuzo, disvastigado de informoj, sed multe pli akcentita estis la flanko kultura kaj eduka.

Tipan programeron de Radiojournal iĝis prelegoj, recitadoj, teatraĵoj kaj grave emfazita estis ankaŭ muziko. La kreintoj de la elsendado volis, ke la radio pozitive efiku al belgusteco kaj kultura nivelo de aŭskultantaro, per kio ĝi distingas de plejparto de nuntempaj (precipe komercaj) radioj, kiuj multfoje al aŭskultantaro prezentiĝas senpretende.

La radia elsendado estis eluzata ankaŭ por la internacia propago de nia respubliko. Krom naciaj lingvoj gravan rolon en la elsendado de Radiojournal en la 20aj kaj precipe en la 30aj jaroj de la 20a jc. ludis la internacia lingvo Esperanto. Ĝuste plene profesia Esperanto-elsendado el la filio de Radiojournal en Brno estis en la mondo tre ŝatata kaj ĉeĥoslovaka radio inter esperantistaro preskaŭ en la tuta mondo starigis al si tre bonan nomon.

Se unu el la plej gravaj funkcioj de la radio estis edukado, memkompreneblas, ke radio atingis ankaŭ lernejojn kaj en la jaro 1931 laŭ la decido de ministerio de edukado ĝi iĝis pere de „porlerneja radio“ parto de lerneja instruado. Iliaj fakoj elsendadon havis ankaŭ agrikulturistoj, laboristoj kaj industriistoj kun merkatoj kaj komercistoj.

La radio pruviĝis bona ankaŭ dum la ekonomia krizo, kiam ĝi por multaj iĝis relative malmultekosta fonto de ripozo, instruoj kaj valoraj konsiloj por la malfaciaj vivsituaĵoj, kiujn la krizo alportis. La historio montris, ke la enkonduko de la radia elsendado estis ĝustedirekta elpaŝo.

Přílohy

Eduard Svoboda

zdroj: JEŠUTOVÁ, E.: *OD MIKROFONU K POSLUCHAČŮM. Český rozhlas, Praha 2003*

Miloš Čtrnáctý

zdroj: JEŠUTOVÁ, E.: *OD MIKROFONU K POSLUCHAČŮM. Český rozhlas, Praha 2003*

Ladislav Šourek

zdroj: JEŠUTOVÁ, E.: *OD MIKROFONU K POSLUCHAČŮM. Český rozhlas, Praha 2003*

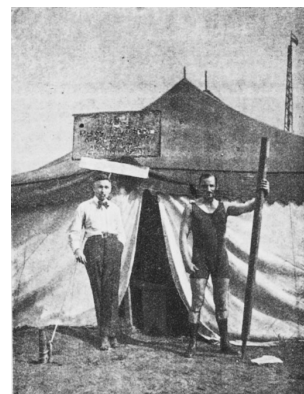
Adolf Dobrovolný

zdroj: <http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/portal/> staženo dne 15. 6. 2010

Dalibor Chalupa

zdroj: <http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/portal/> staženo dne 15. 6. 2010

Stan ve Kbelích

zdroj: JEŠUTOVÁ, E.: *OD MIKROFONU K POSLUCHAČŮM. Český rozhlas, Praha 2003*

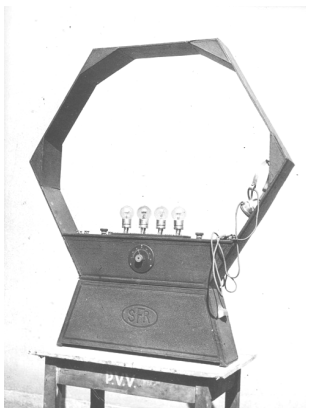
Karel Duda a Josef Hašek při vysílání ze stanu

zdroj: JEŠUTOVÁ, E.: *OD MIKROFONU K POSLUCHAČŮM. Český rozhlas, Praha 2003*

* Co je dnes ve vzduchu. Před časem uveřejnili jsme článek, poukazující na to, že americké, anglické a francouzské listy denně ohlašují pod tímto názvem programy produkce, vysílány bezdrátovými stanicemi do vzduchu. A hle, od té doby i u nás učiněn velký krok v radiofonii ku předu a možno již mluvit o tom, co je dnes ve vzduchu. Pěčí Spolku čes. žurnalistů (skupina „Radio-Journal“) předvádějí se ode dneška denně v bto Sanssouci před filmovým programem přesně v 8.15 hod. več. ukázky radiotelefonického koncertu, vyslaného provisorně ze Kbel. Včerejší poslední zkouška se píně zdařila a houslové sólo na př. slyšeno bylo ze Kbel v Sanssouci tak, jako kdyby bylo zde hráno. Dnes ukázka zpěvní, virtuos na housle, lesní roh atd.

Zmínka o zahájení vysílání Radiojournalu

zdroj: *Národní politika* 18. 5. 1923

První čtyřlampové rádio

zdroj: JEŠUTOVÁ, E.: OD MIKROFONU K POSLUCHAČŮM. Český rozhlas, Praha 2003

Stavba nové rozhlasové budovy v roce 1930

zdroj: <http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/portal/> staženo dne 15. 6. 2010

Budova rozhlasu v roce 1933 na dnešní Vinohradské 12

zdroj: <http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/portal/> staženo dne 15. 6. 2010

Vstupní hala rozhlasové budovy v roce 1934

zdroj: <http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/portal/> staženo dne 15. 6. 2010

Postavy zemědělského rozhlasu „sousedé Brázda a Rákos“

zdroj: JEŠUTOVÁ, E.: OD MIKROFONU K POSLUCHAČŮM. Český rozhlas, Praha 2003

Vlasta Burian v dětské besídce roku 1935

zdroj: JEŠUTOVÁ, E.: OD MIKROFONU K POSLUCHAČŮM. Český rozhlas, Praha 2003

Strelcová Věra

Švábíková Zdeňka

Trdá Zdeňka

Zachová Vlasta

Fiala Antonín

Höger Karel

Jedenáctík Vladimír

Klimeš Antonín

Konupka Vladimír

Ukázka členů TRAKTu, tedy esperantského rozhlasového uměleckého souboru; nahoře zleva: Věra Strelcová, Zdeňka Švábíková, Zdeňka Trdá; uprostřed zleva: Vlasta Zachová, Antonín Fiala, Karel Höger; dole zleva: Vladimír Jedenáctík, Antonín Klimeš, Vladimír Konupka.

zdroj: CHALUPA, D., ŠAMLA, J. V. (ed.): VERDA STACIO. ESPERANTA ALMANAKO DE LA ĈEĤOSLOVAKA RADIO. La ĈEĤOSLOVAKA RADIO pere de sia filia stacio RADIOJOURNAL BRNO, Brno 1937

10. STATISTIKA KONCESIONÁŘŮ ČESKOSLOVENSKÉHO ROZHLASU.

Koncem roku	Počet koncesí	Přírůstek za rok
1923	47	47
1924	1.564	1.517
1925	14.542	12.978
1926	174.741	160.199
1927	219.655	44.914
1928	238.341	18.686
1929	267.962	29.621
1930	315.241	47.279
1931	384.539	68.298
1932	472.187	87.648
1933	573.109	100.922
1934	693.694	120.585
1935	847.955	154.281
1936	928.112	80.157
30. dubna 1937	972.694	44.582
30. dubna 1937 bylo všech koncesí v zemi české		619.257
moravskoslezské		244.202
slovenské		99.354
podkarpatoruské		9.881
V Československu		972.694

zdroj: ROČENKA ČESKOSLOVENSKÉHO ROZHLASU 1937 (usp. J. Potůček). Radiojournal, Praha 1937

12. POČET POSLUCHAČŮ ROZHLASU V EVROPSKÝCH STÁTECH 31. PROSINCE 1936.

Pořadí	Stát	Obyvatelů v roce 1936	Počet posluchačů (koncesí) koncem r. 1936			Na 100 obyvatelů připadá rozhl. koncesionářů																								
			celkem	na 100 obyv.	zvýšil se za rok o %	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19					
1	Dánsko	3,745,000	652.255	17,42	7,1	[Bar chart]																								
2	Velká Británie	46,785,000	7,914.506	16,92	6,7	[Bar chart]																								
3	Švédsko	6,233,000	944.487	15,15	12,0	[Bar chart]																								
4	Německo	66,616,000	8,167.957	12,26	13,5	[Bar chart]																								
5	Island	106,000	12.938	12,20	6,2	[Bar chart]																								
6	Holandsko	8,392,000	989.115	11,79	4,5	[Bar chart]																								
7	Švýcarsko	4,153,000	464.332	11,18	11,0	[Bar chart]																								
8	Belgie	8,276,000	890.323	10,76	19,3	[Bar chart]																								
9	Rakousko	6,764,000	593.815	8,78	6,0	[Bar chart]																								
10	Norsko	2,872,000	240.251	8,37	25,5	[Bar chart]																								
11	Lucembursko	300,000	25.000	8,33	66,7	[Bar chart]																								
12	Francie	41,940,000	3,218.541	7,67	22,6	[Bar chart]																								
13	Československo	15,096,000	928.112	6,15	9,5	[Bar chart]																								
14	Finsko	3,558,000	177.376	4,99	22,6	[Bar chart]																								
15	Lotyšsko	1,951,000	96.331	4,94	17,2	[Bar chart]																								
16	Maďarsko	8,895,000	365.354	4,11	3,5	[Bar chart]																								
17	Estonsko	1,128,000	37.800	3,35	56,2	[Bar chart]																								
18	Irsko	3,023,000	98.949	3,27	21,6	[Bar chart]																								
19	Polsko	33,418,000	677.404	2,03	37,7	[Bar chart]																								
20	Itálie	42,625,000	622.962	1,46	17,5	[Bar chart]																								
21	Litva	2,476,000	35.234	1,42	31,7	[Bar chart]																								
22	Španělsko	24,583,000	304.000 *)	1,24	*)	[Bar chart]																								
23	Rumunsko	19,013,000	162.766	0,86	20,1	[Bar chart]																								
24	Portugalsko	7,177,000	53.659	0,77	32,8	[Bar chart]																								
25	Jugoslavie	14,730,000	96.660	0,66	18,0	[Bar chart]																								
26	Bulharsko	6,090,000	15.000	0,25	-12,9	[Bar chart]																								
27	Řecko	6,746,000	13.717	0,20	117,1	[Bar chart]																								

*) Odhad nebo starší údaje.
 V pořadí států neuvádíme: Danzig (Gdansk), svobodné město s 32.484 koncesionáři (na 100 obyv. 7,92 koncesí) a SSSR (Rusko), které mělo asi 3.300.000 příjemců, většinou pro veřejný poslech.
 Rozhlasový poplatek se neplatí v Holandsku a Lucembursku.
 Tak zvané „Telefonní rozhlas“ (po drátě) je v Belgii (20.936 účastníků), v Británii (235.691), Holandsku (337.620), Rakousku (1.625), Švýcarsku (62.255) a v některých jiných státech.

zdroj: ROČENKA ČESKOSLOVENSKÉHO ROZHLASU 1937 (usp. J. Potůček). Radiojournal, Praha 1937

7. PŘEHLED VYSÍLÁNÍ ČS. ROZHLASU V %.

ROK 1936.

Program	Vlastní program stanice**)						Společně převzatý program stanice**)							Úhrnný program stanice**)					
	Liblice	Strašnice	Brno	Bratislava	Košice	Moravská Ostrava	Liblice	Strašnice	Brno	Bratislava	Košice	Moravská Ostrava	Banská Bystrica*)	Liblice	Strašnice	Brno	Bratislava	Košice	Moravská Ostrava
Přednášky . . .	13,3	18,0	27,2	18,7	16,4	25,1	2,2	3,0	4,2	4,9	4,7	5,8	9,5	10,5	16,4	10,1	9,7	8,0	9,4
Slovesné umění .	11,8	11,7	15,4	12,7	18,7	13,7	10,6	14,5	9,2	9,9	8,0	10,1	10,7	11,5	12,0	10,8	10,9	11,0	10,8
Vážná hudba . .	14,1	10,9	12,0	10,7	8,6	11,6	12,0	8,0	12,5	13,2	13,7	13,1	11,3	13,6	10,6	12,3	12,3	12,3	12,8
Populární hudba .	12,7	14,2	16,3	14,4	18,6	15,7	31,9	9,1	18,2	18,3	17,6	18,3	18,3	17,5	13,7	17,7	16,9	17,9	17,8
Lehká hudba . . .	19,0	28,2	14,5	15,7	17,3	24,6	32,5	11,1	27,8	25,5	26,5	25,2	24,5	22,4	26,3	24,4	22,1	23,9	25,1
Zprávy a signály	21,0	6,6	6,5	22,0	16,7	4,9	2,7	40,8	18,5	19,5	20,2	17,4	17,8	16,4	10,3	15,4	20,4	19,2	15,0
Reportáže	4,0	0,6	2,4	2,3	2,7	1,6	3,3	3,4	4,1	3,9	3,7	4,1	3,8	3,8	0,9	3,7	3,4	3,4	3,7
Kursy	4,1	9,8	5,4	3,5	1,0	2,7	4,6	9,9	5,5	4,7	5,6	5,9	4,0	4,2	9,8	5,5	4,3	4,3	5,3
Smíšený program	—	—	0,3	—	—	0,1	0,2	0,2	—	0,1	—	0,1	0,1	0,1	—	0,1	—	—	0,1
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Podíl hudby na programu v %	45,8	53,3	42,8	40,8	44,5	51,9	76,4	28,2	58,5	57,0	57,8	56,6	54,1	53,5	50,5	54,4	51,3	54,1	55,7

*) od 24. V. 1936.
 **) Příklad: Brno vysílalo r. 1936 úhrnem 4.000 hod. programu. Z toho uspořádalo samo 1.100 hod. vlastního programu a zbytek 2.900 hod. převzalo společně z druhých čs. stanic („simultánně“).

zdroj: ROČENKA ČESKOSLOVENSKÉHO ROZHLASU 1937 (usp. J. Potůček). Radiojournal, Praha 1937

8. ROZVRH VYSÍLÁNÍ ČS. ŠKOLSKÉHO ROZHLASU A ROZHLASU PRO MLÁDEŽ
v 2. pololetí školního roku 1936-37.

Den	Trvání		Relace (v závorce uveden číslicí věk)	Pro školy s vyuč. jazy- kem	Pořad vysílají stanice
	od	do			
Pondělí	8.00- 8.05	5'	Ranní hlášení školám	něm.	P (Bo, Bra, MO)
	10.15-10.40	25'	Školský rozhlas I. st. (6-8)	čs.	všechny (mimo Str)
	11.05-11.35	30'	" " III. " (11-15) (obec., měšť., nižší střední)	čs.	" " "
	17.10-17.25	15'	Dětská besídka (pro nejmladší)	čs.	" " "
Úterý	8.00- 8.05	5'	Ranní hlášení	čs.	všechny (mimo Str)
	8.05- 9.05	60'	Školský rozhlas	maď.	Bra, Ko
	11.05-11.45	40'	" " vyšší stupeň	něm.	P (Bo, Bra, MO)
	17.10-17.30	20'	Besídka mládeže	čs.	všechny (mimo Str)
Středa	10.15-10.35	20'	Školský rozhlas nižší stupeň	něm.	P (Bo, Bra, MO)
	14.15-14.35	20'	Dětská besídka (pro nejmladší)	něm.	Str
	17.15-17.40	25'	Besídka mládeže (pro dospělejší)	čs.	všechny (mimo Str)
Čtvrtek	10.20-11.00	40'	Rozhlas pro školy střední, odborné a uč. ústavy	čs.	všechny (mimo Str)
Pátek	8.00- 8.05	5'	Ranní hlášení	něm.	P (Bo, Bra, MO)
	10.30-11.00	30'	Školský rozhlas II. st. (8-11)	čs.	všechny (mimo Str)
	11.05-11.35	30'	" " III. " (11-15)	čs.	" " "
Sobota	8.00- 8.05	5'	Ranní hlášení	čs.	všechny (mimo Str)
	16.45-17.35	50'	Divadlo pro mládež	čs.	" " "

P = Praha I.-Liblice   MO = Moravská Ostrava
 Bo = Brno   Ko = Košice
 Bra = Bratislava   Str = Praha-Strašnice

9. KOLIK PROCENT ŽÁKŮ POSLOUCHÁ POŘADY ČS. ŠKOLSKÉHO ROZHLASU.
Podle statistického šetření Radiojournalu k 22. prosinci 1936.

Země	Školy		Počet žáků					
	druh	vyučovací jazyk	ve všech školách	z nich poslouchá v %				
				celkem	pravidelně	občas	výjimečně	
česká	Obecné a měšťanské školy	český	647.342	65,6	24,3	25,6	15,7	
		německý	275.742	62,4	10,4	34,4	17,6	
moravsko-slezská		český	415.532	66,2	21,4	27,0	17,8	
		německý	105.538	54,7	8,4	30,6	15,7	
		polský	6.178	4,3	0,5	—	3,8	
		smíšený	225	100,0	100,0	—	—	
slovenská		slovenský	462.055	23,0	8,5	10,1	4,4	
		maďarský	85.898	19,6	10,2	7,6	1,8	
		smíšený	32.362	30,7	17,3	10,0	3,4	
		německý	15.439	14,9	5,4	6,7	2,8	
		karpatoruský	13.857	2,1	—	0,7	1,4	
podkarpatoruská		karpatoruský	94.290	6,9	1,5	4,5	0,9	
		český	23.166	20,6	8,9	7,7	4,0	
		smíšený	17.972	18,7	5,6	9,5	3,6	
		maďarský	12.669	8,2	5,6	0,3	2,3	
		německý	1.464	—	—	—	—	
		hebrejský	1.162	—	—	—	—	
		rumunský	973	—	—	—	—	
česká		Střední školy (gymnasia, reál. gymnasia, reálky, učitelské ústavy).	český	57.570	57,0	2,3	16,0	38,7
			německý	19.418	62,3	0,2	28,3	33,8
moravsko-slezská	český		35.072	64,1	0,4	12,1	51,6	
	německý		11.193	49,2	—	14,1	35,1	
slovenská	polský		654	9,8	—	—	9,8	
	slovenský		26.555	58,4	0,9	12,1	45,4	
	maďarský		3.197	4,6	0,5	—	4,1	
	německý		2.041	47,8	—	—	47,8	
	smíšený		704	100,0	—	—	100,0	
podkarpatoruská	karpatoruský		163	100,0	—	100,0	—	
	karpatoruský		2.869	23,3	2,8	9,6	10,8	
	český		1.319	—	—	—	—	
	smíšený		1.010	100,0	—	—	100,0	
	hebrejský		377	—	—	—	—	

84

zdroj: ROČENKA ČESKOSLOVENSKÉHO ROZHLASU 1937 (usp. J. Potůček).
Radiojournal, Praha 1937

Pak se divte, že nám to málo hraje!...

Kresba Fráni Voborského proti nelegálním posluchačům

zdroj: RADIOJOURNAL 2/1927 5. březen 1927